

STUDIE

KARIÉRA JINDŘICHA MEZIŘÍČSKÉHO Z LOMNICE († 1554)¹

ROMAN PAULO

The study deals with political career of Moravian lord Jindřich Meziříčský of Lomnice, who was a son of very important Moravian land hetman Jan Meziříčský from Jagiellonian era. The historiography has not focused on the person of Jindřich yet. The study seeks answers to following questions: What aspects gave Jindřich the opportunity to do political career. Was his position in politics extraordinary? Did he use his opportunity effectively? Was he a proficient politician and army leader or was he only benefiting from his privileged position? Jindřich's father was one of the most powerful and rich men of the Margravate, but there were his six sons and seven daughters, who claimed to his heritage. The brothers had to sell the family dominion Velké Meziříčí to their second cousin Jan the Rich of Pernštejn. Jindřich gained dominion Jemnice and Jaroměřice nad Rokytnou. The castle of the first mentioned city became his residence. We know very little about his building activities in his property. Jindřich's father was one of the most powerful and rich men of the Margravate, but there were his six sons and seven daughters, who claimed to his heritage. The brothers had to sell the family dominion Velké Meziříčí to their second cousin Jan the Rich of Pernštejn. Therefore Jindřich gained Jemnice and Jaroměřice nad Rokytnou dominions. The castle of the first mentioned city became his residence. We know very little about his building activities in his property. Jindřich built his career on strong status of his house in the court and position in estates of the Moravian Margravate. The origin had to be supported by property. There were some noblemen, who did not have a lot of property and made the great career. The next generation was often in debt and had to sell his property. It seems, that Jindřich refused this way. Possibilities of Jindřich's career were probably reduced by dividing his father's heritage. Jindřich was a qualified organizer, diplomat, and politician, therefore he was entrusted with many tasks. He was appointed military commander (polní hejtman), too. He made a very admirable career because of his nobility, property, and abilities. There are parallel examples of career increase in these social groups. Very typical seems to be involving in many disciplines (land court, land assembly, land army, making of land laws and constitutions). Serving the king was a very honorable job for most Moravian elites, but the most important interest was to be active in the land institutions under control of estates. Jindřich Meziříčský was a conservative lord, and he was active in land matters in later life although he was accused of embezzlement in army. Jindřich used his position in the right time (creation of the allod Jemnice). He was politically and militarily active and initiative (e.g. dispute over the Rožmberk's property or the recruitment). He was a doer and he felt responsibility for the whole margravate. Jindřich was one of the most

¹ Příspěvek vznikl za podpory MŠMT ČR udělené UP v Olomouci (IGA_FF_2022_021).

powerful men in Moravia. His achievements are clearly visible in comparison to his younger brothers. None of them made so great career as a member of Moravian estates. Apart from Jindřich's activities, the power of their family declined a lot since the time of their father Jan Meziříčský. The position of Jan Meziříčský was comparable to Zdeněk Lev of Rožmítal in Bohemia. Jindřich was very active and belonged to the most important men in the margravate, but he did not hold any land office.

Keywords: Jindřich Meziříčský of Lomnice and on Jemnice († 1554), Jemnice, History of Moravia, 1490–1526, 1526–1564, Meziříčský of Lomnice, history of nobility

Předkládaná studie se zabývá politickou kariérou Jindřicha Meziříčského z Lomnice, jenž patřil v první polovině 16. století k nejvýznamnějším pánům na Moravě. Jednalo se o nejstaršího syna Jana Meziříčského z Lomnice, moravského zemského hejtmana v letech 1496–1515. Na představiteli jednoho z nejdůležitějších panských rodů v zemi lze demonstrovat možnosti politického uplatnění pána v první polovině 16. století. Úplně stranou při výkladu zůstane uplatnění šlechtice při vedení a správě panství a ve službách církve. Důvodem pro první opomenutí je nedostatek vhodných pramenů pro osobu Jindřicha Meziříčského, u druhého pak samotná kariéra zkoumaného pána, jenž nebyl k církevnímu úřadu předurčen. Jindřich byl společensky velmi aktivní, patřil mezi aktéry celé řady důležitých událostí a jeho působení bylo mnohostranné.

Předmětem studie je zamyšlení nad následujícími badatelskými otázkami. Co umožnilo pánu z Lomnice vybudovat pozoruhodnou kariéru? Původ, majetek nebo osobní schopnosti Jindřicha? Jednalo se v tehdejší společnosti o mimořádné uplatnění nebo se s obdobnými kariérami vzestupy setkáváme častěji u dalších představitelů šlechtických rodů? Bylo Jindřichovo postavení mimořádné, nebo jen patřil do širší skupiny úspěšných šlechticů? V neposlední řadě se také nabízí otázka, zda dokázal možnosti společenského uplatnění dobře využívat. Byl vojensky a politicky aktivní a obratný nebo spíše jen čerpal výhody, které se mu jako představiteli bohatého panského rodu nabízely?

Jednotlivé zmínky o možnostech uplatnění členů panského stavu v období vlády Jagellonců a Ferdinanda I. je možné dohledat snad ve všech publikacích a studiích, které se zabývají tímto obdobím.² Některé zásadní syntézy zkoumají šlechtu jako celek, přičemž se přirozeně dotýkají také jejích kariérických možností.³ Přínosné jsou rovněž práce zabývající se některými rody. Ať už

² Omezují se pouze na výběrové monografie: PALACKÝ, F.: *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě*. Díl V. *Wěk Jagellonský*. Částka I, *Kralování Wladislava II. Od roku 1471 do roku 1500*. Praha 1865; Týž: *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě*. Díl V. *Wěk Jagellonský*. Částka II, *Kralování Wladislava II. a Ludwika I. Od roku 1500 do roku 1526*. Praha 1867; JANÁČEK, J.: *České dějiny. Doba předbělohorská*. Kniha I. 1526–1547. Díl I–II. Praha 1968–1984; VÁLKA, J.: *Dějiny Moravy*. Díl I. *Středověká Morava*. Brno 1991; MACEK, J.: *Jagellonský věk v českých zemích (1471–1526)*. Díl I.–IV. Praha 1992–1999; VÁLKA, J.: *Dějiny Moravy*. Díl II. *Morava reformace, renesance a baroka*. Brno 1996; VOREL, P.: *Velké dějiny země Koruny české*. Svazek VII. 1526–1618. Praha–Litomyšl 2005; ČORNEJ P. – BARTLOVÁ, M.: *Velké dějiny země Koruny české*. Svazek VI. 1437–1526. Praha–Litomyšl 2007.

³ Velmi přehledně o dosavadních směrech v bádání o dějinách šlechty pojednali autoři díla *Věk urozených* v kapitole zvané *Na cestě poznání*. BŮŽEK, V. – HRDLIČKA, J. – KRÁL, P. – VYBÍRAL, Z.: *Věk urozených. Šlechta v českých zemích na prahu novověku*. Praha – Litomyšl 2002, s. 7–34. Josef Macek se zabýval vývojem šlechty, její titulaturou, vztahem k majetku, urozeností, příbuzným, ale i k osácení, volnočasovým aktivitám, a nakonec šlechtu také rozdělil dle sociálně-psychologické typologie: MACEK, J.: c. d. 2. díl. Praha 1994. A druhé reprintové vydání:

se jedná o *Edici šlechtických rodů Čech, Moravy a Slezska z Nakladatelství lidových novin*,⁴ řadu *Šlechta českých zemí* vedené nakladatelstvím a vydavatelstvím *Veduta*,⁵ nebo významné publikace a studie, které s těmito vydavatelskými počiny nesouvisí.⁶

MACEK, J.: c. d. 1. a 2. díl. 2 vyd. Praha 2001. Majetkové a sociální struktury a politické moci šlechty v českém státě ve 13. až první polovině 17. století se věnoval Jiří Jurok. JUROK, J.: *Česká šlechta a feudalita ve středověku a raném novověku. Majetková a sociální struktura, politická moc a kulturní reprezentace šlechty a feudalit v českém státě v 13. – první polovině 17. století*. Nový Jičín 2000. Kariérou aristokrata především na konci 16. a přelomu 17. století s přesahy do minulosti se zabývala Marie KOLDINSKÁ. KOLDINSKÁ, M.: *Každodennost renesančního aristokrata*. Praha – Litomyšl 2001. Vztahem k politice, hospodářství, náboženství, kultuře a každodennímu životu se zabývala práce BŮŽEK, V. – HRDLIČKA, J. – KRÁL, P. – VYBÍRAL, Z.: c. d. Možnostem kariéru uplatnění věnoval jednu celou kapitolu Petr MAŤA. MAŤA, P.: *Svět české aristokracie (1500–1700)*. Praha 2004. Na politickou, přesněji mocenskou, komunikaci aristokratické společnosti v českých zemích od počátku 15. až do počátku 17. století se zaměřil Zdeněk VYBÍRAL. VYBÍRAL, Z.: *Politická komunikace aristokratické společnosti českých zemí na počátku novověku*. České Budějovice 2005.

⁴ Soustředím se na výčet publikací, které zachycují dějiny rodů v 15. a 16. století. Vzhledem k vyměření rodu Hrabšičů pouze do roku 1528. VELÍMSKÝ, T.: *Hrabšiči. Páni z Rýzmburka*. Praha 2002, s. 229; URBAN, J.: *Lichtenburkové. Vzestupy a pády jednoho panského rodu*. Praha 2004; PAPAJÍK, D.: *Páni ze Sovince. Dějiny rodu moravských sudí*. Praha 2005; FUTÁK, P. – PLAČEK, M.: *Páni z Kunštátu. Rod erbu vrchních pruhů na cestě k trůnu*. Praha 2006. K první polovině 16. století vzhledem k pozdnímu vzestupu rodu velmi stručně; CERMAN, I.: *Chotkové. Příběh úřednické šlechty*. Praha 2008, s. 23–34; PAPAJÍK, D.: *Švábenicové. Velcí kolonizátoři a jejich následovníci*. Praha 2010; POKLUDA, Z.: *Moravští Šternberkové. Panský rod rozprostřený od Jeseníků ke Karpatům*. Praha 2012; FELCMAN, O. – FUKALA, R. a kol.: *Poděbradové. Rod českomoravských pánů, kladských hrabat a slezských knížat*. Praha 2008. Několik stran 16. století věnoval též autor také pánům ze Svojsína. VELÍMSKÝ, T.: *Páni ze Svojsína. Rod velmožů a rytířů z povodí Mže*. Praha 2013, s. 158–170. K heraldice: PELANT, J.: *Erby české, moravské a slezské šlechty. Vývoj erbů a stručné dějiny 610 rodů*. Praha 2013; KNOLL, V.: *Páni z Velhartic. Měli duši zvláštní – trochu drsná zdá se...* Praha 2015; ČECHURA, J. – STACHUROVÁ KUCROVÁ, V. – VLASÁKOVÁ, Z.: *Smiřičtí. Krátké dějiny úspěšného rodu*. Praha 2018.

⁵ Ve svých publikacích se 15. a 16. věku věnují VALENTA, A.: *Dějiny rodu Kinských*. České Budějovice 2004; KOTLÁROVÁ, S.: *Páni z Rožmitálu*. České Budějovice 2008; BŘEZINA, V.: *Rytířský stav v Čechách a na Moravě v raném novověku. Rod Bukůvků z Bukůvky od středověku do 20. století*. České Budějovice 2008. Práce se vedle Bokůvků z Bokůvky zabývá rytířským stavem obecně; NOVÁKOVÁ, S.: *Krajčirové z Krajku. Z Korutan do zemi České koruny*. České Budějovice 2010.

⁶ Jedná se pochopitelně pouze o výčet nejzásadnějších studií a publikací. Informace o rodech usedlých v Čechách uvedl ve svém díle August Sedláček. SEDLÁČEK, A.: *Hrady, zámky a tvrze království Českého*. I–XV. Praha 1882–1927. Základní informace k dějinám rodů na Moravě sledovaného období uvádí ve svém záslužném díle Josef Pilnáček. PILNÁČEK, J.: *Staromoravští rodové*. Vídeň 1930. Posmrtně byla vydaná také práce PILNÁČEK, J.: *Neznámé rody a znaky staré Moravy*. Brno 1983. Informace k rodům ve stručnosti také zmiňuje Ottův slovník naučný. Například SEDLÁČEK, A.: z *Kunštátu*. In: Ottův slovník naučný XV. Praha 1900, s. 375–378; KAMENÍČEK, F.: z *Boskovic*. In: Ottův slovník naučný IV. Praha 1891, s. 425–428. Pochopitelně se dají využít také dějiny měst a obcí a jednotlivé svazky místopisu *Vlastivědy moravské*, jež jsou ovšem nestejně kvalitní.

Dále nelze opomenout publikace: VOREL, P.: *Páni z Pernštejna. Vzestup a pád rodu zubří hlavy v dějinách Čech a Moravy*. Praha 1999. Novější vydání vyšla pod stejným názvem v letech 2012 a 2021; JÁNSKÝ, J.: *Páni ze Švamberka*. Domažlice 2006; JÁNSKÝ, J.: *Hroznatovci a páni z Gutštejna*. Domažlice 2009; ŠIMŮNEK, R. – LAVIČKA, R.: *Páni z Rožmberka 1250–1520. Jižní Čechy ve středověku. Kulturněhistorický obraz šlechtického dominia ve středověkých Čechách*. České Budějovice 2011. Nižší šlechtě v Čechách především v druhé polovině 16. století věnoval jednu ze svých knih také BŮŽEK, V.: *Rytíři renesančních Čech*. Praha 1995. Následovala kniha BŮŽEK, V. – KOREŠ, F. – MAREŠ, P. – ŽITNÝ, M.: *Rytíři renesančních Čech ve válkách*. Praha 2016. Z významnějších článků věnujících se sledovanému období. VÁLKA, J.: *Politická „zavět“ Viléma z Pernštejna (1520–1521)*. ČMM 90, 1971, s. 63–82; VÁLKA, J.: *Politika a nadkonfesijní křesťanství Viléma a Jana z Pernštejna*. In: Vorel, P. (ed.): *Pernštejnové v českých dějinách*. Sborník příspěvků z konference konané 8.–9. 9. 1993 v Pardubicích. Pardubice 1995, s. 173–183; MĚŘÍNSKÝ, Z.: *Černohorští z Boskovic na vídeňské universitě v pozdním středověku a raném novověku*. In: Jan, L. – Knoz, T. (eds.): *Nový Mars Moravicus aneb Sborník příspěvků, jež věnovali Prof. Dr. Josefu Válkovi jeho žáci a přátelé k sedmdesátinám*. Brno 1999, s. 285–305; VYBÍRAL, Z.: *Odras postoje moravského zemského hejtmana ke stavovskému odboji roku 1547 v českých pramenech*. In: Stavovský

Páni z Lomnice své monografické zpracování postrádají. Jednotlivé zmínky o členech rodu lze pochopitelně dohledat jak ve výše uvedené literatuře, tak v celé řadě obecných prací a literatuře regionální.⁷ V nedávné době se pány z Lomnice vedle mé osoby zabývali rovněž Dalibor Hodeček a Martin Juříčka.⁸

- odboj roku 1547. První krize habsburské monarchie. Sborník příspěvků z vědecké konference konané v Pardubicích 29.–30.9.1997. Pardubice–Praha 1999, s. 167–183; KOZÁK, P.: *Vzestup rodu Žerotinů. Život a odkaz Jana staršího ze Žerotína a z Fulneka*. ČMM 124, 2005, s. 47–81; ŠMERAL, J.: *Ladislav Černošský z Boskovic. Čtenář nebo sběratel?*. In: Problematika historických a vzácných knižních fondů Čech, Moravy a Slezska. Lidé okolo knih. (Autor – tvůrce – recipient). Sborník z 13. odborné konference Olomouc, 23.–24. listopadu 2004. Brno 2005, s. 125–130; JANIŠOVÁ, J.: *Šlechtické spory o čest na raně novověké Moravě. Edice rokové knihy zemského hejtmána Václava z Ludanic z let 1541–1556*. Olomouc 2007; JEŽ, R.: *Jan z Pernštejna ve sporu o Opolsko-Ratibořsko ve 30. a 40. letech 16. století*. In: Východočeský sborník historický 14, 2007, s. 69–85; KOZÁK, P.: *Dvůr a rezidence Bernarda ze Žerotína a z Fulneka ve světle testamentu z 23. 7. 1532. Alternativa zaniklého zeměpanského dvora pro opavskou nobilitu?*. In: Korunní země v dějinách českého státu III, Rezidence a správní sídla v zemích České koruny ve 14.–17. století. Sborník příspěvků z mezinárodního kolokvia konaného ve dnech 29.–31. března 2006 v Clam-Gallasově paláci v Praze. Praha 2007, s. 217–231; LUKAČKA, J.: *Páni z Ludanic – slovenský a moravský šlechtický rod*. In: Míkulec, J. – Polívka, M. (eds.): *Per saecula ad tempora nostra*. Sborník prací k šedesátým narozeninám prof. Jaroslava Pánka. Sv. 1. Praha 2009, s. 107–111; ŠMERAL, J.: *Itinerář Ladislava Černošského z Boskovic*. Východočeské listy historické 26, 2007, s. 157–178; ŠMERAL, J.: „...umfel urožený pán pan Ladslav z Bozkovic“. *Nově objevený pramen ke genealogii pánů z Boskovic v 16. století*. VVM 69, 2017, s. 301–305.
- ⁷ Především ZAVADIL, L. – TIRAY, J.: *Vlastivěda moravská II. Místopis Moravy*. Díl IV. Jihlavský kraj. Sv. 3. Bítešský okres. Brno 1900; KRATOCHVÍL, A.: *Vlastivěda moravská II. Místopis Moravy*. Díl IV. Jihlavský kraj. Velkomeziříčský okres. Brno 1907; DVORSKÝ, F.: *Vlastivěda moravská II. Místopis Moravy*. Díl VI. Znojemský kraj. Sv. 45. Náměšťský okres. Brno 1908; HOSÁK, L.: *Velkomeziříčská vzpoura proti králi Jiřímu r. 1464*. Časopis Společnosti přátel starožitností 67, 1959, č. 2, s. 1–2; HURT, R.: *Lomnicko za feudalismu*. Lomnice u Tišnova 1967; NEKUDA, V. a kol.: *Moravskobudějovicko. Jemnicko. Vlastivěda moravská*. Sv. 65. Brno 1997; ČEHOVSKÝ, P.: *Dějiny Jemnice*. Jemnice 2010; HODEČEK, D. a kol.: *Velké Meziříčí v zrcadle dějin*. Brno 2008.
- ⁸ Základní literatura k pánům z Lomnice: PAPROCKÝ Z HLOHOL A PAPROCKÉ VŮLE, B.: *Zrčadco slawného Margkrabstwii morawského*. Ostrava 1993 (reprint původního díla z roku 1593), I. LXXXIII–LXXXVIII. Dílo však obsahuje některé nepřesnosti. August Sedláček, přední odborník na šlechtickou genealogii, pojmenoval celý rod podle jedné z větví – Meziříčských, což je apriori špatně. SEDLÁČEK, A.: *Meziříčský z Lomnice*. In: Ottův slovník naučný XVII. Praha 1901, s. 238–240. Autor rovněž uveřejnil část korespondence Zdeňka Meziříčského. SEDLÁČEK, A.: *Hrady, zámky a tvrze království Českého*. Díl XII. Čáslavsko. 3. vyd. Praha 1997, s. 103–107. Josef Pilnáček heslu z *Lomnice* věnoval půl strany, přičemž přejal chyby Paprockého z Hlohohol. PILNÁČEK, J.: *Staromoravští rodové*, s. 440. František HRUBÝ se zabýval osudem výrazné ženy rodu Aleny Meziříčské. HRUBÝ, F.: *Alena Meziříčská z Lomnice*. In: Stloukal, K. (ed.): *Královny, kněžny a velké ženy české*. Praha 1941, s. 235–240. Rodokmen erbů křídla se pokusil vytvořit Karel Mornstein. Dopustil se však řady chyb. MORNSTEIN, K.: *Rodokmen rozrodu erbů křídla*. In: *Vlastivědná pohlednice z Lomnicka*. Lomnice u Tišnova 1967, s. 10–16. Jindřich Šilhan objasnil některé genealogické vazby rodu v 16. století. ŠILHAN, J.: *Statek Nové Veselí*. Sv. 1. *Z historie Nového Veselí*. Nové Veselí 1968. Pozornost moravskému zemskému hejtmánovi Janu Meziříčskému z Lomnice věnoval Jan Skutil, jenž shromáždil některé dostupné informace z literatury a zemských desk. SKUTIL, J.: *Jan z Lomnice a na Meziříčí. Nejvyšší komorník a zemský hejtmán moravský (†1515)*. In: *Vlastivědné příspěvky z Lomnicka*. Lomnice u Tišnova 1971, s. 3–15. Na jeho úsilí navázala moje studie: PAULO, R.: *Jan Meziříčský z Lomnice, moravský zemský hejtmán jagellonského věku*. VVM 72, 2020, s. 19–38, 97–107. Genealogii Meziříčských z Lomnice a sporu Kateřiny Meziříčské, dcery posledního pána z Lomnice Tasa Meziříčského, s císařem Rudolfem se ve své velmi přínosné studii zabýval také Jaroslav Honc. HONC, J.: *Rudolf II. contra Kateřina Meziříčská z Lomnice*. Heraldika a genealogie 20, 1987, č. 1, s. 13–36; HONC, J.: *Pět Václavů Berků z Dubé a Alena Meziříčská z Lomnice*. Heraldika a genealogie 21, 1988, č. 2, s. 81–120. Jedné z větví rodu se věnoval Dalibor Hodeček ve své diplomové práci. HODEČEK, D.: *Náměšťská a brumovská větev pánů z Lomnice* (Diplomová práce). Brno, FF MU, 2000. Josef Hrdlička se zabýval sňatkem Kateřiny se Zikmundem z Tiefenbachu v širších souvislostech. HRDLIČKA, J.: *Sňatek Zikmunda z Tiefenbachu a Kateřiny Meziříčské z Lomnice v kontextu sňatkových aliancí evangelické šlechty na předbělohorské Moravě*. Opera historica 17, 2006, s. 7–33. Martin Juříčka vyváděl dějiny rozrodu Tasovců od prvních zmínek až do začátku 15. století. JUŘIČKA, M.: *Páni erbů křídla. Dějiny a majetkové postavení předního moravského rodu ve 13. a 14. století* (Diplomová práce). Brno, FF MU, 2017.

Z členů tradičních panských rodů z první poloviny 16. století, kteří svoji kariéru ubírali podobným směrem jako Jindřich Meziříčský, lze jmenovat několik osob. Z úplně jiných poměrů vzešel Jan z Pernštejna, Jindřichův vlastník. Cestu k dobrému postavení mu připravily vedle mimořádného majetku také kontakty jeho mocného otce Viléma z Pernštejna. Jan z Pernštejna zastával úřad moravského nejvyššího komorníka a několikrát působil také ve funkci zemského hejtmana. Jan z Pernštejna patřil k vůdčím osobnostem v zemi i v obdobích, kdy žádný úřad nadržel.⁹ Níže se však zaměříme na pány, jejichž podmínky pro kariéru vzestup byly omezené, čímž mohou připomínat Jindřicha Meziříčského.

Velice zajímavou kariéru učinil nepříliš majetný Jan starší ze Šternberka, jenž vládl na kvasickém panství počtem vesnic připomínající panství Jemnici (na rozdíl od Jemnice však Kvasice nebyly městem). Janův otec Albrecht ze Šternberka sice nezastával žádný zemský úřad, patřil ale mezi vlivné muže.¹⁰ Jan starší i přes nepříliš rozsáhlé majetky zastával v roce 1525 úřad moravského zemského hejtmana. V roce 1526 jej opustil a stal se moravským nejvyšším sudím. Zemřel v roce 1536.¹¹ Jan starší ze Šternberka je ukázkovým dokladem toho, že nedostatečné majetkové poměry ovlivňovaly kariéru možností urozených (snad zapříčinily Janův odchod z nejvyššího úřadu na Moravě), bylo ale možné je částečně překonat. V zemi totiž žila řada pánů movitějších než Jan, ale úřadu nejvyššího sudího nedosáhli. Do nejvyšších pater politiky pána ze Šternberka vytáhly jeho schopnosti. Po skonu Jana staršího postavení rodu postupně upadalo.

Úřadu moravského zemského hejtmana dosáhl také Jan Kuna (II.) z Kunštátu, snad o něco málo starší než Jindřich Meziříčský. Jan Kuna i po vyrovnání se svými pěti mladšími bratry a třemi sestrami udržel panství Rožnov s tvrzí Vsetín a městečky Rožnovce, Vsetín a Pržno s více než 40 vesnicemi. Jeho otec Boček Kuna (I.) nezastával žádný úřad (působil jako přisedící zemského soudu).¹² Jan Kuna navázal na otcovu činnost na zemském soudu a v letech 1523–1524 a 1530–1539 zastával úřad moravského zemského hejtmana. V letech 1528–1529 pak působil v úřadu nejvyššího komorníka v markrabství. Angažoval se také ve vojsku a v roce 1537 velel moravské jízdě v bojích u Osijeku ve Slavonii, které skončily těžkou porážkou vojska Ferdinanda I. se ztrátami kolem 5 000 padlých jen z řad Čechů a Moravanů.¹³ Jan Kuna v roce 1531 prodal panství Rožnov se Vsetínem a přesídlil na Kyjovsko, kde získal město Kyjov s Bukovany. Roku 1539 zemřel. Potomci moravského hejtmana byli nuceni rodové statky rozprodat.¹⁴

Velkou kariéru učinil také Kunův vzdálený příbuzný Jan (VIII.) Zajímač z Kunštátu. Ve skromném městečku Tavíkovcích (o jejichž povýšení se zasloužil) sídlící pán zastával v letech 1536–1548 důležitý úřad moravského nejvyššího sudího a jeho angažmá ukončila teprve smrt. Naproti tomu jeho otec Prokop Zajímač, byť přirozená autorita, žádných veřejných funkcí neužíval.¹⁵

Různorodé aktivity člena panského stavu lze demonstrovat na kariéře Václava Krajíře z Krajku držícího od roku 1552 Nové Uherčice a Vratěnin. Jeho otec Jindřich (I.) žádné zemské úřady nadržel, avšak strýc Lipolt II. Krajíř byl do roku 1503 moravským nejvyšším sudím.¹⁶ Přisedící moravského zemského soudu před svým přesunem na jih Moravy zastával úřad hejtmana Bechyňského kraje v Čechách, kde organizoval v roce 1546 svolanou zemskou hotovost. Roku

⁹ K osobě Jana z Pernštejna například VOREL, P.: *Páni z Pernštejna*, 1. vyd., s. 156–183.

¹⁰ K jeho osobě POKLUDA, Z.: c. d., s. 163–170.

¹¹ K Janovi staršímu ze Šternberka viz tamtéž, s. 170–171.

¹² FUTÁK, P. – PLAČEK, M.: c. d., s. 468.

¹³ Ke kariéře Jana Kuny z Kunštátu viz tamtéž: c. d., s. 469–470.

¹⁴ Tamtéž, s. 471–472.

¹⁵ Tamtéž, s. 185–186.

¹⁶ NOVÁKOVÁ, S.: c. d., s. 53. K Jindřichovi Krajířovi z Krajku viz tamtéž, s. 53–55.

1551 zavítal do Itálie, kde spolu s početnou delegací české a moravské šlechty přivítal Maxmiliána II., stěhujícího se ze Španělska do Vídně. Václav Krajíř vedl oddíl harcůů a počínal si chrabře. Podobně zajišťoval bezpečnost krále Maxmiliána II. na cestě do Polska roku 1553. Roku 1558 byl Václav Krajíř součástí delegace moravských stavů na zasedání generálního sněmu České koruny ve věci politické příslušnosti Opavska k Moravě. V roce 1558 se Václav Krajíř stal hejtmánem Znojemského kraje za panský stav, v případě jeho nepřítomnosti ho měl zastupovat Jindřich Meziříčský (již se jednalo o stejnojmenného syna hlavní postavy této studie). Hejtmánem za rytířský stav byl vybrán Jan Krokvicar. Finanční náročnost Václavovy služby zemi a rodu se patrně projevila roku 1560 v prodeji jeho panství Nové Uherčice, kde vybudoval renesanční sídlo. Zemřel téhož roku a svému synovi Jindřichu Václavovi zanechal pouze statek Mladoňovice.¹⁷

Zaměříme se ovšem konečně na osobu Jindřicha Meziříčského. Ten se narodil Janu Meziříčskému z Lomnice a jeho manželce Apoloně ze Ctěnic někdy před rokem 1480.¹⁸ Rod pánů z Lomnice patřil mezi významné staré panské rody.¹⁹ Jindřichův otec Jan Meziříčský patřil mezi nejmajetnější a nejmocnější muže na Moravě. Působil jako podkomoří, nejvyšší komorník olomoucké cúdy a nakonec se stal také moravským zemským hejtmánem (1496–1515). Mezi jeho přátele a spojence se řadili Petr z Rožmberka a Lev z Rožmitálu. S těmito muži ho spojovala orientace na Habsburky (vrcholící vídeňskými smlouvami) a nepřátelství k politice královských měst a jejich spojenců. Jan Meziříčský měl velký vliv na krále Vladislava II.²⁰ Rovněž Jindřichův děd Václav Meziříčský se pohyboval v nejvyšších kruzích.²¹

¹⁷ K Václavovi Krajířovi z Krajku viz NOVÁKOVÁ, S.: c. d., s. 63–67.

¹⁸ Narození Jindřicha odvozují od data narození Jindřichova mladšího bratra Václava, jenž zemřel dne 25. ledna 1569 ve věku 88 let, jak dokazuje jeho náhrobek, dnes uložený v kostele sv. Mikuláše ve Znojmě. Antonín Hübner poničený náhrobek špatně četl a datoval jej do roku 1509. HÜBNER, A.: *Znaims geschichtliche Denkwürdigkeiten*, Zweite Abteilung, *Znaims Klöster, Kirchen und Bildungs-Anstalten*. Znaim 1846, s. 130. Taková datace nemá oporu v písemných pramenech. Na špatnou dataci náhrobku i s kritikou odborné literatury přejímající chybu upozornil Miroslav TRMÁČ. TRMÁČ, M.: *Neznámý doklad k historii Znojemského hradu*. Znojemský zpravodaj, 1984, s. 13.

¹⁹ Viz vývoj rodu pánů z Lomnice ve 13. a 14. století. JUŘIČKA, M.: c. d., s. 28–41, 68–70. K mocenským pozicím panských rodů se vyjádřil J. Jurok. Co se týče držby „nejvyšších a menších zemských a ostatních úřadů“, drželi se páni z Lomnice v letech 1310–1439 na 4. místě v pořadí panských rodů se sedmi panovníkem udělenými úřady (JUROK, J.: c. d., s. 68–71). Podle počtu osob, které zastávaly „nejvyšší a menší zemské úřady a ostatní úřady“ zařadil i přes nejasnosti J. Jurok pány z Lomnice na 4. místo s pěti úředníky (JUROK, J.: c. d., s. 71). Na 4. místě v pořadí šlechtických panských rodů v udělených úřadech (9) a zároveň také v počtu osob úřady zastávající (6) se páni z Lomnice udrželi také v letech 1439–1526 (JUROK, J.: c. d., s. 113–116). Vzhledem k metodice J. Juroka a pokračujícímu stavu výzkumu bude nutné pořadí rodů aktualizovat, avšak je patrné, že páni z Lomnice patřili k nejmocnějším rodům na Moravě již od počátku 14. století, což dokázal i David Papajík, jenž spočítal účasti jednotlivých členů panských rodů na zemském soudu. Na výsledku jeho výzkumu s ohledem na důležitost pánů z Lomnice nemění ani fakt, že neodlišil přísedící zemského soudu od účastníků kolokvia – šlechtických shromáždění konaných při příležitosti zemského soudu, na což poukázal Dalibor Janiš (JANIŠ, D.: *Moravská šlechta v pramenech zemského práva pozdního středověku. K problematice obsazení zemského soudu a úřadů*). In: Dvořák, J. – Knoz, T. (eds.): *Šlechta v proměnách věků*. Brno 2011, s. 66–68). V letech 1348–1375 uvádí D. Papajík pány z Lomnice na 6. místě brněnské cúdy s 11 účastmi, v olomoucké cúdě připadlo pánům z Lomnice v témže období 15.–20. místo (dvě účasti). V letech 1376–1399 byli v olomoucké cúdě 9. (10 účastí) a v brněnské cúdě druzí (50 účastí). V letech 1406–1420 byli v olomoucké cúdě na 4.–5. místě (14 účastí) a v brněnské cúdě na 2.–3. místě (26 účastí). Na čele se drželi také v posledním zkoumaném období let 1437–1480. V olomoucké cúdě zaujal rod 5.–8. místo (deset účastí) a v brněnské místo 3.–4. (18 účastí). PAPAJÍK, D.: *Nejvýznamnější šlechtické rody na Moravě podle zemských desk*. In: Borovský, T. – Jan, L. – Wihoda, M.: *Ad vitam et honorem*. Profesoru Jaroslavu Mezníkovi přátelé a žáci k pětasedmdesátému narozeninám. Brno 2003, s. 527–531.

²⁰ K osobě Jana Meziříčského viz také s odkazy na prameny: PAULO, R.: *Jan Meziříčský z Lomnice, moravský zemský hejtmán jagellonského věku*. VVM 72, 2020, s. 19–38, 97–107. K Petru z Rožmberka viz ŠIMŮNEK, R. – LAVIČKA, R.: c. d., *passim*.

Pozice Meziříčských z Lomnice byly upevňovány vhodnými sňatky.²² Jindřich Meziříčský si navzdory tomu vzal členku zchudlého rytířského rodu Annu Litvicovou ze Starého Roudna.²³ Nejspíše šťastné manželství, obdařené nejméně pěti syny,²⁴ však posílení majetkové základny a mocenského postavení Jindřichovi Meziříčskému nepřineslo.²⁵ V kontrastu proti tomu stojí sňatek Jindřichova nejmladšího bratra Zdeňka, jenž se oženil s Markétou Ledeckou z Řičan. Získal tím panství Ledec nad Sázavou a zařadil se proto mezi nejbohatší pozemkové vlastníky v Čechách.²⁶ Rozsah majetku pro kariéru šlechtice sice nebyl rozhodující,²⁷ ale jistá movitost platila za předpoklad veřejné činnosti.²⁸ Nakonec pro některé úřady, jak níže uvidíme na příkladu nejvyššího komorníka, byla určitá výše majetku nezbytná. Majetkový úpadek panského rodu

²¹ Když v červenci 1455 jmenoval král Ladislav Pohrobek vládu v markrabství, neopomněl na Václava Meziříčského. KALOUSEK, J. (red.): *Archiv Český čili staré písemné památky české i moravské, sebrané z archivů domácích i cizích*. Díl X, s. 265, č. 19. Jeho slibně se rozvíjející kariéru ukončila tragédie, když se na lovu utopil, vytažený z vody dravého ptáka. KAŠPAR, J. – PORÁK, J. (eds.): *Ze Starých letopisů českých*. Praha 1980, s. 179.

²² Jindřichův dědeček Václav Meziříčský se oženil s Kateřinou ze Šternberka, vdovou po Jindřichovi z Hradce a sestrou mocného Zdeňka Konopištského. Že se jednalo o sourozence zmiňuje KALOUSEK, J. (red.): *Archiv Český čili staré písemné památky české i moravské, sebrané z archivů domácích i cizích*. Díl IX, s. 305–307, č. 72. K osobě Zdeňka Konopištského KOSINOVÁ, V.: *Zdeněk ze Šternberka a jeho královské ambice*. In: Jenšovský, B. – Mendl, B.: *K dějinám československým v období humanismu. Sborník prací věnovaných Janu Bedřichu Novákovi k 60. narozeninám 1872–1932*. Praha 1932, s. 206–218. Manželka Jindřichova otce Jana Meziříčského Apolona ze Ctěnic sice nebyla dcerou člena panského stavu, ale její matka Ludmila z Rabštejna pocházela ze starobylého rodu. Oblíbeným jménem v rodě bylo jméno Jindřich. Viz například NOVÁK, J. V.: *z Rabšteina*. In: Ottův slovník naučný XXI. Praha 1904, s. 10–11. Janova sestra Bohunka se stala ženou významného Půty Švihovského z Rýzemberka. SEDLÁČEK, A.: *Pýcha urozenosti a vývody starých Čechův a Moravanův*. Praha 1914, s. 20, 88. Viz vývod v ledečském kostele: SEDLÁK, J. V.: *Erbovní vývod v kostele ledečském. Závěrečná zpráva o výzkumu*. Praha 1971, s. 8. K osobě Půty Švihovského a jeho významu JÁNSKÝ, J. – PAVELEC, P.: *Půta Švihovský z Rýzemberka – diplomat ve viru středoevropských sporů pozdního středověku*. In: Pavelec, P. – Gaži, M. – Hajná, M. (eds.): *Ve znamení Merkura. Šlechta českých zemí v evropské diplomacii*. České Budějovice 2020, s. 68–96.

²³ K rodu viz PILNÁČEK, J.: *Litvicové v Čechách a na Moravě*. Časopis Rodopisné společnosti 6, 1934, s. 60. I s chybami (Anna Litvicová si nevzala Jana z Lomnice) viz PILNÁČEK, J.: *Rody starého Slezska*. 2. svazek. 2. vyd. Brno 1991, s. 367. K moravské větvi rodu Litviců po roce 1600 PILNÁČEK, J.: *Staromoravští rodové*, s. 122.

²⁴ V půhonu na zemském soudu z roku 1555 (tedy rok po smrti Jindřicha Meziříčského) se hovoří o Jindřichovi mladším a jeho vlastních v té době nedílných bratrech Jáchymovi, Ludvíkovi, Václavovi a Tasovi – MZA, f. Benediktini Rajhrad E6, inv. č. 2972, f. 609a, č. 197.

²⁵ Jindřich tak nenapodobil výrazné příklady majetkově a mocensky výhodných sňatků. Například pány z Cimburka, kteří zdělili Janem Tovačovským panství po vymírajících pánech z Michalovic sňatkem se sestrou posledního pána. MAŤA, P.: c. d., s. 607–608. Zdeněk Lev z Rožmitálu, vyrůstající ve stínu svého tchána Půty Švihovského z Rýzemberka, po jeho skonu (†1504) zdělil Půtovo postavení a spojení – švagry (MAŤA, P.: c. d., s. 617; KOTLÁROVÁ, S.: *Páni z Rožmitálu*, s. 44.). Jako univerzální příklad slouží sňatková politika Pernštejnů za života Viléma z Pernštejna. Jeho dcera Bohunka si vzala bohatého Jindřicha z Lipé. Vilémovi synové získali díky dobře naplánovanému sňatku s Annou a Markétou z Postupic panství Lanškroun a Lanšperk. Vilémův mladší bratr Vratislav se oženil s Ludmilou z Kunštátu, čímž získal čtvrtinu dědictví po pánech z Kravař – plumlovské panství s městem Prostějovem. VOREL, P.: *Páni z Pernštejna*, 1. vyd., s. 98–99.

²⁶ Zdeňkův syn Jan Meziříčský z Lomnice a na Ledči (†1569) se tak stal jedním z nevhodnějších mužů pro účast na reprezentativní cestě české šlechty do severní Itálie v roce 1551. Tam měla delegace za cíl přivítat českého krále Maxmiliána s jeho manželkou Marií Habsburskou po jejich návratu ze Španělska. Janův otec Zdeněk měl totiž dostatek prostředků pro reprezentaci svého rodu. Roku 1557 přiznal v Čechách majetek ve výši 40 732 kop grošů českých. PÁNEK, J.: *Výprava české šlechty do Itálie v letech 1551–1552*. 2. vyd. České Budějovice 2003, s. 42, 107.

²⁷ Přímý vztah mezi důležitostí úřadu a majetkem šlechtice se nepodařilo prokázat ani J. Jurokovi. JUROK, J.: c. d., s. 257.

²⁸ MAŤA, P.: c. d., s. 167. O důležitosti majetku pro šlechtu jagellonského věku viz MACEK, J.: c. d. 1. a 2. díl. 2. vyd., s. 416–445. K významu majetku a reprezentativního sídla pro postavení šlechtice v raném novověku viz BŮŽEK, A. a kol.: *Společnost českých zemí v raném novověku. Struktury, identity, konflikty*. Praha 2010, s. 224–257.

se v té době negativně projevoval v životním stylu, autoritě a dostupnosti odpovídajícího veřejného postavení a navazování příbuzenských svazků.²⁹ Z tohoto úhlu pohledu se nad Meziříčskými z Lomnice vznášela hrozba. Jindřich měl totiž vedle sedmi sester také dalších pět bratrů – Václava, Jana, Vladislava, Viléma a již zmíněného Zdeňka. Jejich otec zemský hejtman Jan Meziříčský z Lomnice držel v době své smrti rozsáhlé a strategicky velice dobře položené alodní panství Velké Meziříčí, zástavu v podobě hradu a středně velkého panství Špilberk a rovněž v zástavě středně velká léna v Dolních Rakousích Asparn an der Zaya a Zistersdorf.³⁰

Poté co Jan Meziříčský dne 20. března 1515 ve Vídni neočekávaně zemřel,³¹ zůstávali jeho synové prozatím v nedělu pod vedením nejstaršího Jindřicha. Ten se pokusil udržet rod v nejvyšších patrech zemské politiky. Smrtí jeho otce se totiž uvolnilo místo zemského hejtmána, jež obsadil Jan z Pernštejna, dosavadní nejvyšší komorník.

Jindřich se rozhodl využít možnosti a zaměřil se na získání právě uvolněného úřadu nejvyššího komorníka.³² Jistě se mohl spolehnout na podporu spojenců svého otce, mezi které patřili mocní Petr IV. z Rožmberka a Zdeněk Lev z Rožmitálu.³³ Kontakty Jindřichovi nechyběly ani na panovnickém dvoře u Vladislava II. Jagellonského, jenž Meziříčským patrně stále dlužil peníze.³⁴ Pozadí a mechanismy, jimiž Jindřich usiloval o získání úřadu, zůstávají neznámé. Celý proces ovšem proběhl „*bez rady panské*“. Každému ze zasvěcených osob té doby muselo být zřejmé, že tako-

²⁹ Mocenské ambice majetkově zkrachovalých rodů (Lvové z Rožmitálu, Švihovští z Rýzmburka či páni z Pernštejna) končily se ztrátou jejich jmění. MAŤA, P.: c. d., s. 167–168. Kvůli zchudnutí rodu mohl na kariéru v zemských službách zapomenout Adam Lev z Rožmitálu, syn Zdeňka Lva. Svízelnou situaci vyřešil útekem z Čech na Moravu, kde se majetkově usadil. K pádu a dluhům Zdeňka Lva z Rožmitálu a jeho syna Adama viz KOTLÁŘOVÁ, S.: *Páni z Rožmitálu*, především s. 59–67, s. 90–92. Ke Zdeňku Lvovi a jeho stejnojmennému vnukovi VANDRICOVÁ, M.: *Zdeněk Lev z Rožmitálu – děd (†1535) a vnuk (†1580)*. Časopis Národního muzea – řada historická 172, 2003, s. 81–93

³⁰ K tomu i s odkazy na prameny a literaturu viz PAULO, R.: *Jan Meziříčský z Lomnice*, s. 103.

³¹ PAULO, R.: *Jan Meziříčský z Lomnice*, s. 105.

³² Úřad nejvyššího komorníka byl v té době druhým nejdůležitějším úřadem v zemi. Mezi jeho pravomoci tehdy náležely agenda doručování pŕuhonů, dozor nad zemskými deskami, nařizování vkladů a výmazů z nich, provádění posudků, odhadů nebo exekucí. Bez přítomnosti nejvyššího komorníka, nebo zvoleného zástupce, se nemohl konat zemský soud. Podléhali mu rovněž menší úředníci. Nejvyšší komorník býval jmenován panovníkem po předchozí poradě se stavy. Požadavkem byla pochopitelně příslušnost uchazeče k panskému stavu a majetek nejméně 40 000 zlatých. Důvodem nezbytné majetnosti bylo ručení za zápisy týkající se alodního majetku. Nejvyššímu komorníkovi nepřislušelo služné, měl pouze nárok na některé taxy za práci na soudě a při zemských deskách. KAMENÍČEK, F.: *Zemské sněmy a sjezdy moravské. Jejich složení, obor působnosti a význam. Od nastoupení na trůn krále Ferdinanda I. Až po vydání obnoveného zřízení zemského (1526–1628)*. Díl I. Brno 1900, s. 145–147; HORNA, R.: *K dějinám moravských úředníků*. Část II. *Zemští úředníci moravští do roku 1620*. Praha 1923, s. 45. K úřadu nejvyššího zemského komorníka nověji. JANIŠ, D. – JANIŠOVÁ, J.: *Komentář k moravským zemským zřízením z let 1516–1604*. I. sv. Praha 2017, s. 257–260.

³³ PAULO, R.: *Jan Meziříčský z Lomnice*, s. 97 a dále. Zdeněk Lev z Rožmitálu v té době stále zastával post správce Českého království. K vrcholu jeho kariéry viz KOTLÁŘOVÁ, S.: *Páni z Rožmitálu*, s. 45–53.

³⁴ Vladislav na sklonku své vlády zapsal Jindřichovi plat 300 kop grošů (600 tolarů) ročně „z Rathauzu brněnského“. Tedy ze stálých příjmů královské komory z královského města Brna. Plat Jindřich Meziříčský získal doživotně a skutečně mu byl až do smrti vyplácen. Národní archiv v Praze, f. Morava, sign. 86, f. 1a, 256, f. 2a, 5. Originál ani opis listiny Vladislava II, již Jindřich plat získal, se mi nepodařilo dohledat. Informace je mi známa z pozdějšího vyšetřování Jindřichova práva a udělení platu Zikmundu Heltovi z Kementu po Jindřichově smrti. Ani udělení tohoto privilegia Jindřichovi však dluh panovníka k Meziříčským nesrovnalo. Hovoří o něm roku 1527 Zdeněk Lev z Rožmitálu, byť ho přesně nevyčísľuje. KALOUSEK, J. (red.): *Archiv Český čili staré písemné památky české i moravské, sebrané z archivů domácích i cizích. Nákladem domestikálního fondu Království českého vydává Kommissie k tomu zřízená při Královské české společnosti náuk*. Díl XX (dále AČ XX), s. 172–173, č. 665.

vý postup nemůže projít. V Moravském markrabství totiž bylo ustáleným zvykem, že nejvyšší zemské úředníky vybíral panovník v koordinaci s pány.³⁵ Stavové se proti je přehlížejícímu postupu přirozeně ohradili. Král Vladislav II. nechal jejich stížnost ověřit, aby následně uznal chybu. Jindřich Meziříčský pochopil bezvýhodnost situace a s odůvodněním, že nechce spory, raději rezignoval. Bližší informace bohužel postrádáme. Nástupu nového nejvyššího komorníka do úřadu se již Vladislav II. nedožil, jelikož dne 13. března 1516 v Budíně zemřel. Páni po letech opět zvolili Ladislava z Boskovic a na Třebové (ten úřad opustil v roce 1506, kdy na jeho místo nastoupil Jan z Pernštejna), jenž komorníkem zůstal až do své smrti roku 1520. Jelikož byl král Ludvík mladý, nastoupil Ladislav z Boskovic pouze z vůle pánů.³⁶

Jindřich Meziříčský se musel spokojit pouze s místem přisedícího na zemském soudě.³⁷ Získal tím ovšem také místo v markraběcí radě. Do nejvyšších pater zemské politiky tedy Jindřich oficiálně zasáhl teprve po skonu svého otce. Do té doby prameny o jeho kariéře mlčí. Lze předpokládat, že Jana Meziříčského spolu s bratry doprovázel na různá jednání, jak tomu bylo například roku 1513.³⁸ Důvodem, proč se Jindřich nestal přisedícím již dříve, mohlo být značné zastoupení členů rodu z Lomnice na zemském soudě. Roku 1514 se vedle Jindřichova otce zemského hejtmana Jana Meziříčského zmiňují také příbuzní z ostatních větví rodu: nejvyšší sudí Znata z Lomnice a přisedící Václav z Lomnice a na Náměšti.³⁹ Jan Meziříčský z Lomnice nestihl žádnému ze svých synů zajistit kariéru podobným způsobem, jako to učinil jeho bratranec Vilém z Pernštejna.⁴⁰

V roce 1516 se Jindřich Meziříčský počítal mezi nejbohatší šlechtice na Moravě.⁴¹ Jeho postavení spočívalo v pevném zázemí nedílu, v jehož čele jako nejstarší stál. Majetek své rodiny

³⁵ Zemské úředníky jmenoval panovník na základě doporučení markraběcí rady. DEMUTH, K. J. (ed.): *Kniha Tovačovská, aneb pana Ctibora z Cimburka a z Tovačova, zemského hejtmana Moravského sepsání obyčejů, řádů a zvyklostí starodávnych a práv markrabství Moravského*. Brno 1858, s. 27–28. K tomu viz DOBEŠ, J. – HLEDÍKOVÁ, Z. – JANÁK, J.: *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost*. Praha 2005, s. 91; JANIŠ, D.: *Moravská šlechta*, s. 78.

³⁶ KALINA, T. (ed.): *Moravské zemské desky*, 2. díl. 1480–1566. *Kraj brněnský*. Praha 1950 (dále jen ZDB II), s. 153, č. 1.

³⁷ Poprvé se zmiňuje zde MATĚJKA, F. (ed.): *Moravské zemské desky*, 2. díl. 1480–1566. *Kraj olomoucký*. Praha 1947 (dále jen ZDO II), s. 197, č. 1. Na zemském soudě se Jindřich uvádí na 10. místě. Po nejvyšších úřednících a olomouckém biskupovi totiž následovali starožitní páni seřazení podle věku a po nich páni novožitní a rytíři. K hierarchii viz například NOVOTNÝ, R.: Úloha zemského soudu pro formování panského stavu. In: Nodl, M. – Wihoda, M.: *Šlechta, moc a reprezentace ve středověku. Colloquia mediaevalia Pragensia 9*. Praha 2007, s. 249.

³⁸ Známa je mi zmínka, že v srpnu 1513 dorazili na Staroměstskou radnici páni z Meziříčí. KAŠPAR, J. – PORÁK, J. (eds.): c. d., s. 355. Jan Meziříčský z Lomnice měl tehdy zastupovat panovníka na sněmu v Praze. PAULO, R.: *Jan Meziříčský z Lomnice*, s. 102.

³⁹ ZDO II, s. 184–185, č. 136. ZDB II, s. 145, č. 111. K Václavovi z Lomnice viz HODEČEK, D.: *Náměšťská a brumovská větev pánů z Lomnice*, s. 24–36.

⁴⁰ MAŤA, P.: c. d., s. 551–552. Vilém z Pernštejna předal svému mladšímu synu Vojtěchovi úřad nejvyššího hofmistra v roce 1514, podobně jako předtím před lety předal funkci nejvyššího komorníka na Moravě svému mladšímu bratru Vratislavovi (1487). VOREL, P.: *Páni z Pernštejna*, 1. vyd., s. 91, 142–143. Vilémův starší syn Jan se ještě za otcova života a nepochybně s jeho podporou stal moravským zemským hejtmanem (1516). Tamtéž, s. 156. Je však potřeba doplnit, že finanční možnosti Viléma z Pernštejna byly zcela jedinečné a ani nejbohatší páni na Moravě se s ním nemohli měřit. O úřednickou funkci pro svého syna Adama usiloval také Zdeněk Lev z Rožmitálu. Kvůli nepříznivým okolnostem však Adamova kariéra vyvrcholila pouze získáním místa přisedícího na zemském soudě v Českém království roku 1523. KOTLÁROVÁ, S.: *Páni z Rožmitálu*, s. 87.

⁴¹ Ve zřízení „proti Turku“ z 23. září 1526 byly stanoveny počty děl a koní, které mají páni a rytíři odevzdat. Je otázkou, nakolik stanovené povinnosti reflektují také osobní zodpovědnost držitelů úřadu. Jindřich již v té době s bratry v nedílu nezůstával. Majetek již byl rozdělený. Pokud přistoupíme na podmínku, že soupis koní víceméně odpovídá majetnosti jednotlivých členů stavovské obce, lze po jednoduchém součtu koní Meziříčských bratrů tyto

energicky hájil. V roce 1516 vystoupil Jindřich i na místě svých bratrů proti majetkové transakci Jana, Hynka a Zikmunda z Ludanic.⁴² Naposledy roku 1519 se Meziříčtí uvádějí jako nedílní bratři.⁴³ Snad v tomto roce došlo k rozdělení statků zděděných po otci, jelikož začali vystupovat samostatně. Poté se již jako nedílní bratři neuvádí.⁴⁴ Ne vše bylo rozděleno hned. Pozdější žaloba Vladislava Meziříčského na Jindřicha z roku 1527 napovídá, že zbraně zůstávaly nějaký čas v nedílu. Vedle panství Velké Meziříčí, zástavy od panovníka v podobě hradu Špilberka, dolnorakouských panství Asparn na der Zaya a Zistersdorf si bratři rozdělili také opravu nad kláštery dominikánek sv. Anny a augustiniánů sv. Tomáše v Brně a měřínské proboštví kláštera v Třebíči. Jindřich z otcovského dílu získal šestinu panství Velkého Meziříčí.⁴⁵ Vedle toho si spolu s bratry Václavem a Vladislavem ponechal také část zástavy Špilberka. Jakým způsobem si středně velké panství bratři rozdělili, není jasné.⁴⁶ Na dělbě dolnorakouských panství se Jindřich nepodílel.⁴⁷

Postavení Jindřicha nebylo oslabeno pouze rozdělením majetku po otci. Následovaly majetkové spory mezi sourozenci navzájem a také s jejich matkou Apolonou ze Ctěnic, řešené na zemském soudu.⁴⁸ Sváry v rodině výrazně zmírnil až Jan z Pernštejna, který se rozhodl majetky svých příbuzných (vlastníků) získat. Velice výhodná byla tato transakce pro Jindřicha a jeho bratra Zdeňka. První jmenovaný svou část Meziříčského panství směnil za zástavu panství Jemnice,

zařadit na čtvrté místo v panském stavu s 31 kusy (Jindřich měl osm koní, Václav tři, Vilém čtyři, Jan rovněž čtyři, Vladislav pět a Zdeněk sedm koní). Vedle toho bratři dodali také jedno dělo. Bohatší byli jen Jan z Pernštejna (120 koní), biskup Stanislav Thurzo (50 koní), nejvyšší maršálek Jan z Lipé (40 koní) a Kryštof z Boskovic (40 koní). Rozdělením rodového nedílu se majetek Meziříčských z Lomnice rozdrobil. JANIŠ, D. (ed.): *Moravský zemský sněm na prahu novověku. Edice památek sněmovních z let 1518–1570*. Sv. 1. Praha 2010 (dále jen *Moravský zemský sněm*), s. 127, 129.

⁴² ZDB II, s. 155, č. 11.

⁴³ MZA, f. Benediktini Rajhrad E6, inv. č. 2972, f. 255a–256a.

⁴⁴ Že Meziříčtí nebyli nedílní, nakonec konstatoval sám zemský soud v roce 1526. Tehdy Jindřich vystoupil i na místě svých bratrů Václava a Vladislava ve sporu s Jindřichem z Lichtenburka, zemský soud však jeho žalobu odmítl s odůvodněním, že Jindřich Meziříčský žaluje i na místě svých bratrů, přičemž „jsou bratři dílní a zmocnění“. MZA, f. Benediktini Rajhrad E6, inv. č. 2972, f. 330a, č. 168.

⁴⁵ Vedle šestiny podílu na hradu a městě Velkém Meziříčí a na městečku Tasov i s odpovídajícími podíly na patronátních právech se jednalo o vesnice Břeží na Podlesí, Vznětínec, Videň, Martinice, Radslavice, Hodov, Balinu, Vícenice. ZDB II, s. 220, č. 58. Rozdělení hlavního rodového sídla nebylo v té době ničím výjimečným. Tak si například čtyři bratři Švihovští z Rýzemberka mezi sebe rozdělili roku 1505 Rábí a Švihov, dvě rozsáhlé pevnosti vystavěné jejich otcem. Každý dostal polovinu jedné z nich. Podobně rozděleny byl i Hasištejn a Bílina (Lobkovcové), nebo Zelená Hora (Šternberkové). MAŤA, P.: c. d., s. 540; MACEK, J.: c. d. 1. a 2. díl. 2. vyd., s. 420 an.

⁴⁶ Z žalob vyplývá, že i zde byli dílní. Bratři zde vystupovali při obraně práv panství a jeho jednotlivých vesnic většinou společně. Například spor s Janem Kyjovským z Kyjovic. MZA, f. Benediktini Rajhrad E6, inv. č. 2972, f. 319b, č. 80; f. 330b–331a, č. 172; f. 341a, č. 251; f. 344b, č. 264; f. 345a–345b, č. 265; f. 34a, č. 265; f. 374a, č. 65.

⁴⁷ Panství Zistersdorf v Dolních Rakousích získali Jan a Vilém, ostatní bratři včetně Jindřicha se označují za jejich dědice a nástupce. SCHAD'N, H.: *Geschichte der Stadt Zistersdorf im Zeitalter der Reformation und des dreissig-jährigen Krieges (1500–1650)*. Horn 1956, s. 16. Václav se Zdeňkem obdrželi léno Asparn an der Zaya, přičemž Václav nakonec získal od Zdeňka celé panství pro sebe výměnou za své velkomeziříčské majetky. MAURER, J.: *Geschichte des Marktes Asparn an der Zaya*. Wien 1887, s. 69.

⁴⁸ Bratři se mezi sebou svěřeli o hranice vymezených pozemků nebo o pokoje na hradě. Vladislav versus Jindřich: MZA, f. Benediktini Rajhrad E6, inv. č. 2972, f. 336b, č. 224. Apolona ze Ctěnic pak žalovala Jindřicha kvůli nevyplacení věna. MZA, f. Benediktini Rajhrad E6, inv. č. 2972, f. 255a–256a. O věno a dědictví poháněly rovněž sestry. Apolona z Lomnice: MZA, f. Benediktini Rajhrad E6, inv. č. 2972, f. 358–359, č. 342. Bohunka z Lomnice: MZA, f. Benediktini Rajhrad E6, inv. č. 2972, f. 361b, č. 361. Jindřich, Václav a Vladislav dokonce zažalovali i jejich matku Apolonu ze Ctěnic o 8 000 zlatých. MZA, f. Benediktini Rajhrad E6, inv. č. 2972, f. 262a, č. 39.

druhý jmenovaný obdržel panství Vranov nad Dyjí.⁴⁹ Ostatní bratři dostali za své podíly peníze.⁵⁰ Vykoupení jednotlivých dílů Janem z Pernštejna nepochybně pomohlo urovnat některé problémy mezi bratry. Ti v následujícím období spíše spolupracovali, než aby se mezi sebou svářeli. Spolupráce se týká především hájení výše zmíněné držby Špilberka.⁵¹

Jindřich získal celistvé panství a tím také oporu svých aktivit. Jednalo se o pozemkový majetek střední velikosti, vedle města Jemnice k němu náležely rovněž vsi Bářovice, Komárovice, Ostojkovic, Pálovice a Podolí (dnes součást Jemnice).⁵² Jemnice však zůstávala, i přes zástavu, hrdým královským městem. Jindřich již v té době nepochybně počítal s budoucí alodizací Jemnice, jelikož se na ukotvení v regionu jihozápadní Moravy zaměřil. Od Jana z Pernštejna získal také městečko Jaroměřice nad Rokytnou s panstvím.⁵³

V Jemnici Jindřich Meziříčský nepochybně vydržoval svůj dvůr.⁵⁴ Rezidenční sídlo a zpravidla celé město v takovém případě odráželo šlechtickou sebereprezentaci, jak je známo z jiných případů.⁵⁵ Nejen vysoce politicky exponovaní páni svá sídla (popřípadě kostely či nekropole)

⁴⁹ MZA, f. Sbirka rukopisů G10, inv. č. 812, f. 266a–267a (dle foliace razidlem, dle foliace tužkou 291a–292b). ŠTINDL, M.: *V proměnách renesanční doby (1529–1620)*. In: Fišer, Z. (ed.): *Velké Meziříčí v zrcadle dějin*. Brno 2008, s. 104; VOREL, P.: *Páni z Pernštejna*, 2. vyd., s. 157: autor uvádí pouze rok 1528.

⁵⁰ AČ XX, s. 336, č. 217.

⁵¹ O držbě Špilberka Meziříčskými z Lomnice jsem pojednal na jiném místě. PAULO, R.: *Špilberk za Meziříčských z Lomnice*. Sborník prací Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity, řada společenských věd 34, 2020, č. 1, s. 16–26.

⁵² HOSÁK, L.: *Historický místopis země Moravskoslezské*. Praha 1938, s. 162–163.

⁵³ Jednalo se o Jaroměřice nad Rokytnou s kostelním podacím, farou a špitálem, k němuž náležely vesnice Popovice (dnes místní část Jaroměřic nad Rokytnou) a Lažany, panství patřily také vesnice Příložany a Ohrazenice. Transakce viz ZDB II, s. 230, č. 87. Vesnice Popovice a Lažany (dnes pod názvem Dolní Lažany) se v zápise přímo neuvádějí. Dle Ladislava Hosáka k panství patřily obě vesnice již v té době. HOSÁK, L.: c. d., s. 155. Dle Kateřiny Smutné prodával roku 1560 Vaněk Bitovský z Lichtenburka statek sirotků po Zdeňkovi z Lichtenburka, jehož součástí byly mimo jiné Lažany. SMUTNÁ, K.: *Moravskobudějovicko*. In: Nekuda, V. a kol.: *Moravskobudějovicko*. Jemnicko, s. 647. Žádný vklad Lažan však v zemských deskách není, tam se objevují v období po roce 1523 až v zápise roku 1609 jako součást Jaroměřického panství. ZDB III, s. 372–373, č. 12. 1609. Obě vesnice se tak zmiňují pouze v předchozí transakci z roku 1523, kdy si Jan z Pernštejna zakoupil Jaroměřice s kostelním podacím, Ohrazenice, Příložany a k faře jaroměřické přínaležící Lažany a Popovice. ZDB II, s. 178, č. 8. V zápise, kterým došlo k vložení Jaroměřického panství ze strany Jana z Pernštejna Jindřichovi Meziříčskému se Popovice ani Lažany neuvádí. V edici zemských desk se hovoří o tom, že se zapisuje Jindřichovi „*městečko Jaroměřice se vším jeho příslušenstvím, s kostelním podacím i se vsmi, kteréž k faře i také k špitáli jaroměřickému náleží: ves Příložany, ves Ohrazenice...*“ ZDB II, s. 230, č. 87. Jedná se zde očividně o špatnou interpunkci, měla být: i také k špitáli jaroměřickému náleží, ves Příložany, ves Ohrazenice.... Tvrzení Aloise Plichty, že se Lažany přímo zmiňují v zápise z roku 1534, kterým získal panství Jindřich Meziříčský tak není pravdivé. Přítomnost Příložan naopak autor správně uvádí. PLICHTA, A.: *Jaroměřicko. Dějiny Jaroměřic nad Rokytnou a okolí*. Jaroměřice nad Rokytnou 1994, s. 139, 141.

⁵⁴ K vydržování šlechtických dvorů v 15. a 16. století viz například ŠIMŮNEK, R.: *Rezidenční dvory české šlechty v pozdním středověku*. In: *Dvory a rezidence ve středověku. Skladba a kultura dvorské společnosti*. Praha 2008, s. 285–325; VYBÍRAL, Z.: *Rezidence a dvůr pánů z Ludanic ve druhé polovině 16. století. Aristokratické rezidence a dvory v raném novověku*. Opera historica 7, 1999, s. 383–407; VOREL, P.: *Život na dvoře Viléma z Pernštejna. Aristokratické rezidence a dvory v raném novověku*. Opera historica 7, 1999, s. 331–360. Ke každodennímu životu na dvorech Rožmberků a pánů z Hradce v druhé polovině 16. a na začátku 17. století je velice podnětný sborník BŮŽEK, V. – HRDLIČKA, J. (ed.): *Dvory velmožů s erbem růže. Všední a sváteční dny posledních Rožmberků a pánů z Hradce*. Praha 1997. Zde ke skladbě dvora BŮŽEK, V.: *Dvořané, úředníci, služebníci a klienti*, s. 62–70. Obecně ke šlechtickým dvorům od zvelebování sídel aristokracie přes složení dvora, hospodářství až ke každodenním slavnostem především pro období druhé poloviny 16. století a první poloviny 17. století, avšak s přesahy k předchozímu vývoji viz BŮŽEK, V. – HRDLIČKA, J. – KRÁL, P. – VYBÍRAL, Z.: c. d., s. 169–267. Svůj zlatý věk prožívaly vrchnostenské dvory právě po polovině 16. století.

⁵⁵ K reprezentaci urozenosti a rodové paměti s odkazy na literaturu viz MAŤA, P.: c. d., s. 88–109.

přestavovali dle aktuálních trendů. Bohužel, přestože o stavebních aktivitách Jindřicha Meziříčského na jemnickém hradu (zámku) nepochybují, není možné takové aktivity pramenně postihnout. Podle autora stavebně-historického průzkumu Miroslava Plačka zahájil předchozí majitel Jemnice Jan z Pernštejna rekonstrukci městského opevnění. Tehdy mělo vzniknout vnější opevnění hradu s rondely. Je docela možné, že tyto stavební aktivity dokončil právě Jindřich Meziříčský. Uznávaný kastelolog se domnívá, že na sklonku života Jindřich stavěl také na hradě. Jeho přeměnu v renesanční zámek pak patrně završil jeho syn Tas.⁵⁶ Stavební vývoj dnes čtyřkřídlého jemnického zámku je nejasný vzhledem k pozdějším přestavbám zakrývajícími renesanční prvky.⁵⁷ Jistě byl zámek v té době ozdoben erby křídla, tak jako to máme doloženo na znojenském hradu, zástavě Jindřichova bratra Václava Meziříčského.⁵⁸

Podobně nepostižitelné jsou aktivity Jindřicha Meziříčského na kostele sv. Stanislava,⁵⁹ kde je dosud uložen náhrobek jemnického pána a jeho ženy Anny Litvicové (zemřela v sobotu 20. června 1551). Po jejím skonu nechal Jindřich vytvořit náhrobek, na kterém jsou oba vyobrazeni. Podoba meziříčského pána odpovídá nejspíše jeho reálnému vzhledu, zatímco u jeho manželky věnoval autor pozornost spíše zachycení detailů luxusního oděvu.⁶⁰ Není jasné, zda manželé našli svůj klid přímo v kostele sv. Stanislava, nebo sem byl náhrobek přenesen druhotně. Nejmladší ze synů uvedených manželů Tas Meziříčský později usiloval vytvořit „*monumentum aneb epitaphium pro památku mou a poctivost pana otce, paní mateře a pánův bratří mejch i rodu mého*“. Ve své závěti z roku 1594 dokonce hovoří o nákresech zanechaných v jemnickém kostele.⁶¹ Zdali navazoval na předchozí činnost Jindřicha, není zřejmé.

Nedostatek informací vládne také u personálního složení Jindřichova dvora. Nepodařilo se mi dohledat jména správců ani písařů. U Jindřichovy manželky Anny Litvicové nelze zase identifikovat členky jejího předpokládaného fraucimoru.

⁵⁶ PLÁČEK, M.: *Stavebně-historický průzkum hradeb městského jádra v Jemnici*. Jemnice 1999, sine folio.

⁵⁷ Ke stavebnímu vývoji zámku v Jemnici viz SAMEK, B.: *Umělecké památky Moravy a Slezska 2*. J–N. Praha 1999, s. 46–48; PLÁČEK, M.: *Ilustrovaná encyklopedie moravských hradů, hrádků a tvrzí*. Praha 2007, s. 277–280; HOSÁK, L. – ZEMEK, M. a kol.: *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. I. Jižní Morava. Praha 1981, s. 117.

⁵⁸ Ještě na konci 16. století existovaly „erby na zdech zámku znojenského“, jak uvádí Paprocký z Hlohohol. Ten však heraldické symboly špatně interpretoval, když je uvedl vedle nějakých blíže neurčených listů (listin) jako doklad toho, že Václavův otec moravský zemský hejtman Jan Meziříčský z Lomnice „držel Znojmo“. Takové tvrzení neodpovídá pramenům. PAPROCKÝ Z HLOHOL A PAPROCKÉ VŮLE, Bartoloměj: *Zrdcadlo slavného Margkrabstwii*, I. XXVII.

⁵⁹ Ke stavebnímu vývoji kostela sv. Stanislava v Jemnici viz SAMEK, B.: c. d., s. 48–50. Podle Gregora Wolného byl kostel sv. Stanislava, původně kaple, přestavěn na kostel v rozmezí let 1540–1580. Detaily neuvádí. WOLNY, G.: *Kirchliche Topographie von Mähren, meist nach Urkunden und handschriften*. II. Abtheilung. III. Band. Brünn 1960, s. 297.

⁶⁰ CHLÁDKOVÁ, M.: c. d., s. 118. Petr Čehovský uvádí, že náhrobek Jindřicha a jeho ženy je nejkvalitnějším příkladem raně renesanční sepulkrální skulptury z moravského Podyjí. Vytvořil ho Mistr H, činný především v letech 1537–1555 na Olomoucku. Asi se jednalo o mimořádnou zakázku vzhledem k tomu, že si kvůli ní „odskočil“ na jižní Moravu. ČEHOVSKÝ, P.: *Figurální a erbovní náhrobky v moravsko-rakouském Podyjí kolem 1470–1560*. Epigraphica & sepulgralia IV, 2013, s. 63–64. K náhrobku také MYSLIVEČKOVÁ, H.: c. d., s. 95–96.

⁶¹ ROHLÍK, M. (ed.): *Moravské zemské desky*, 3. díl. 1567–1641. *Kraj brněnský*. Praha 1957, s. 256–257, č. 126.

Nejen výše uvedený Jan Meziříčský, ale i ostatní členové meziříčské větve pánů z Lomnice měli velmi blízký vztah k Habsburkům.⁶² Vazby k panovníckému domu nepřetrhalo ani nekato-lické přesvědčení Jindřicha Meziříčského a pravděpodobně také jeho bratrů.⁶³

Přestože Meziříčský pán věrně sloužil českým králům, kariéru s přímým působením u dvo-
ra pravděpodobně nespojil. Dlouhé pobyty u dvorů Habsburků absolvovala až další generace
Meziříčských z Lomnice.⁶⁴ Jindřich měl dobrý vztah také s předchůdcem Ferdinanda I. králem
Ludvíkem Jagellonským, o čemž vypovídá výběr jména pro jednoho z Jindřichových synů.
Z rodu pánů z Lomnice je známý jediný Ludvík – Ludvík Meziříčský z Lomnice a na Jemnici.⁶⁵
Slova uvedená v pozdějším zápise alodizujícím zástavu města Jemnice (vycházející z listiny
Ferdinanda I.) nejsou pouhou běžnou floskulí objevující se již od 14. století v různých privilegi-
ích. V tomto případě přesně vystihují vztah Jemnického pána k panovníkům: „znajíce jeho,
Jindřicha Meziříčského, věrné, platné i užitečné služby, kteréž předkom našim, králi Vladislavovi
a králi Ludvíkovi slavných pamětí, i nám také činil a ještě činiti nepřestává...“⁶⁶

⁶² Jindřichův děd Václav se roku 1452 účastnil korunovační jízdy Fridricha III. do Říma a byl od něj na řece Tibeře také pasovaný na rytíře. ŠILHAN, J.: c. d., s. 11, s. 65, pozn. č. 10. Jan Meziříčský z Lomnice, zemský hejtman, byl jedním z hlavních zastánců spojenectví Jagellonců s Habsburky a patrně také představitelům habsburského domu půjčoval peníze. PAULO, R.: *Jan Meziříčský z Lomnice*, s. 102–105. Jindřichův mladší bratr Václav byl například na podzim roku 1526 jmenován radou krále Ferdinanda I. a vyslán do Budyšína hájit jeho zájmy. Archivverbund Stadtarchiv/Staatsfilialarchiv Bautzen Urkunden 1508. In: monasterium.net, URL </mom/DE-AVBautzen/Urkunden/1508/charter>, accessed at 2019-08-29. Archivverbund Stadtarchiv/Staatsfilialarchiv Bautzen Urkunden 1510. In: monasterium.net, URL </mom/DE-AVBautzen/Urkunden/1510/charter>, accessed at 2019-08-29. Archivverbund Stadtarchiv/Staatsfilialarchiv Bautzen Urkunden 1515. In: monasterium.net, URL </mom/DE-AVBautzen/Urkunden/1515/charter>, accessed at 2019-08-29. O pověření a působení Václava Meziříčského ve službách krále při vyjednávání s lužickými a slezskými stavy roku 1526 viz REZEK, A.: *Zvolení a korunování Ferdinanda I. za krále českého*. Praha 1877, s. 62–63, 66–67. Názory Antonína Rezka o důležitosti Václavových aktivit ve prospěch Ferdinandovy kandidatury na Moravě označil Josef Janáček vzhledem ke kontextu za „zjevně přehnané“. JANÁČEK, J.: c. d. Kniha I. Díl I., s. 50. Blízký vztah měl také ke králi Ludvíkovi. Ten jmenoval Václava dne 14. září 1520 do markraběcí rady. KALOUSEK, J. (red.): *Archiv Český čili staré písemné památky české i moravské, sebrané z archivů domácích i cizích. Nákladem domestikálního fondu Království českého vydává Kommissie k tomu zřízená při Královské české společnosti nauk*. Díl XI. (dále AČ XI), s. 330, č. 116, 14. září 1520. Podobně nejmladší Zdeněk doprovázel roku 1556 již jako zkušený cestovatel Maxmiliána II. do Nizozemí a Španělska. BŮŽEK, V.: *Ferdinand Tyrolský mezi Prahou a Innsbruckem*. České Budějovice 2006, s. 133, pozn. č. 455.

⁶³ CHLÁDKOVÁ, M.: *Jemnice v době renesanční*. In: Čechovský, P. a kol.: *Dějiny Jemnice*. Jemnice 2010, s. 116. Na protestantské náboženské přesvědčení Jindřicha Meziříčského a jeho ženy Anny Litvicové upozorňuje jejich náhrobek. Oděv Anny Litvicové je totiž typický pro reformační prostředí (ovinití hlavy a spodní části obličje rouškou). MYSLIVEČKOVÁ, H.: *Mors ultima linea rerum. Pozdně gotické a renesanční figurové náhrobní monumenty na Moravě a ve Slezsku*. Olomouc 2013, s. 95–96. Jindřich rovněž na svém panství vydržoval protestantské faráře. G. Wolny uvádí, že nástupci jaroměřického faráře Matyáše Špötle (doložen 1545–1552) po roce 1552 byli s jistotou protestanté. WOLNY, G.: c. d., s. 207. Podařilo se mi nicméně dohledat, že již tento farář pod českou podobou svého jména Matouš Špetl měl manželku Kristinu, zdejší měšťanku, a v Jaroměřicích kupoval a prodával nemovitosti. Jako kněz se zmiňuje v letech 1541–1557. SOKA Třebíč, pobočka Moravské Budějovice, f. AM Jaroměřice, inv. č. 76, f. 367b, 369a–370a, 383a. Tamtéž, inv. č. 77, f. 8a.

⁶⁴ Ostatně stejně jako některé další moravské rody. Václav Bůžek doložil přítomnost Jindřichova stejnojmenného syna Jindřicha Meziříčského na dvoře Maxmiliána II. v roce 1554. Spolu s Janem a Jiřím Prusinovskými z Pruskova patřil mezi obsluhující dvořany u stolu arciknížete Ferdinanda. BŮŽEK, V.: *Ferdinand Tyrolský*, s. 58, pozn. č. 159. Na dvoře Ferdinanda I. se pak zmiňuje Jindřichův synovec Mikuláš (syn Václava Meziříčského), jenž v letech 1553–1554 působil jako truksas. Tamtéž, s. 60, pozn. č. 165. Po Mikulášově brzké smrti zapsal Ferdinand I. jeho otci Václavovi za synovu věrnost 1 166 zlatých 40 krejcarů na zástavě Asparn an der Zaya. MAURER, J.: c. d., s. 69.

⁶⁵ ČERNÝ, F.: *Ukazatel jmen k latinským deskám brněnským a olomouckým vydaným p. ryt. Chlumeckým, Kar. De-muthem a ryt. Wolfskronem r. 1856*. Brno 1914, s. 204–205; ZDB II, s. 473–474; ZDB III, s. 751; ZDB II, s. 473–474; ZDB III, s. 751; SEDLÁČEK, A.: *Meziříčský z Lomnice*. In: Ottův slovník naučný XVII. Praha 1901, s. 238–240.

⁶⁶ ZDB II, s. 242, č. 8.

Roku 1524 byl Jindřich Meziříčský spolu s Vilémem z Víckova⁶⁷ jmenován zástupcem královny Marie na Moravě, a to s ohledem na radu jejího manžela Ludvíka Jagellonského.⁶⁸ Stavové tehdy požádali Jindřicha, aby u královny vyjednal příznávací list k lanfrýdu, jelikož držela hrad Znojmo a další statky v Markrabství. Jindřich měl mimo jiné zajistit královnin písemný závazek, že hrad nikomu neprodá.⁶⁹

Jindřich Meziříčský také výrazně vstoupil do sporu o rožmberské dědictví. Šlechta Českého království se tehdy dělila na dva tábory, přičemž hrozil válečný konflikt. Důvodem byla závět Petra IV. z Rožmberka,⁷⁰ jenž svou polovinu rožmberských panství odkázal nejstaršímu ze svých synovců Janovi II. z Rožmberka, jehož určil také vladařem. Za zcela nepřijatelné považovali zbylí synovci Jošt II., Petr V. a Jindřich VII. část závěti odkazující Petrovy majetky po Janově smrti významným českým pánům v čele se Zdeňkem Lvem z Rožmitálu a některým církevním institucím. Po staletí budované postavení rodu by se tímto zhroutilo.⁷¹

V dubnu roku 1524 vyslal král Ludvík Jindřicha Meziříčského spolu s jeho bratrancem Adamem I. z Hradce (jejich otcové byli polorodými bratry) a Václavem Haugvicem spor urovnat, ale neúspěšně.⁷² Jindřich Meziříčský již v té době patrně patřil spolu s Adamem z Hradce mezi spojence Jindřicha VII. a jeho bratrů.⁷³

Nový rožmberský vladař Jindřich VII. rychle pochopil, že ve sporu o rožmberské dědictví nemůže právně uspět, jelikož zemský soud ovládali přívrženci Zdeňka Lva. Rozhodl se tedy svůj postoj založit na odmítání zemské vlády jako takové. Z toho důvodu neodvedl berni.⁷⁴ Zdeňk Lev chtěl proti Rožmberkům použít zemskou hotovost, přičemž jim hrozila konfiskace majetků. Zde sehrál velkou úlohu Jindřich Meziříčský, jenž obdržel od panovníka dne 17. 9. 1524 v Budíně listinu, již dostal od krále všechny pokuty, viny a statky Rožmberků, které by připadly králi.⁷⁵ O několik dní později (30. 9. 1524) se Jindřich uvedeného práva zřekl a předal ho rožmberským bratrům. Učinil tak s přáním, aby byli Rožmberkové uvarováni všech zmatků do budoucna

⁶⁷ Vilém z Víckova působil v letech 1537–1549 jako nejvyšší hofrychtěř Markrabství moravského, angažoval se také ve službách olomouckého biskupa Stanislava Thurza. K Vilémovi z Víckova viz JANÁČEK, J.: c. d. Kniha I, díl II, s. 339 a BALETKA, T.: *Dvůr olomouckého biskupa Stanislava Thurza (1497–1540). Jeho kancelář a správa biskupských statků*. Sborník archivních prací 54, 2004, s. 55, pozn. 224.

⁶⁸ Podobně se situace opakovala roku 1532, kdy se Marie dala na přímluvu Ferdinanda I. na Moravě při půhonech zastupovat Jindřichem Meziříčským a Vilémem z Víckova. KAMENÍČEK, F.: *Zemské sněmy a sjezdy moravské. Jejich složení, obor působnosti a význam. Od nastoupení na trůn krále Ferdinanda I. Až po vydání obnoveného zřízení zemského (1526–1628)*. II. díl. Brno 1902, s. 52. Jako rada královny Marie se přímo jmenuje například zde: AČ XI, s. 458, č. 278.

⁶⁹ *Moravský zemský sněm*, s. 111–112. AČ XI, s. 346–347. Ke vztahu Marie Habsburské ke Znojenskému hradu viz FIALOVÁ, V.: *Znojmo a královna Marie, vdova po Ludvíku Jagellonském*. VVM 16, 1964, s. 89–96.

⁷⁰ Závět Petr IV. sepsal dne 10. 6. 1523. K jejímu obsahu ŠIMÁK, J. V.: *Spor o dědictví rožmberské 1523–1528*. Časopis Musea Království českého 70, 1896, s. 103.

⁷¹ K celému sporu se zevrubně vyjádřil ŠIMÁK, J. V.: c. d., s. 81–112, 308–322, 419–441. Jindřich Šebánek upřesnil závěr sporu v kontextu zemské politiky. ŠEBÁNEK, J.: *Příspěvek ke konci sporu o dědictví rožmberské*. Časopis společnosti přátel starožitností českých v Praze 33, 1925, s. 89–102. Nověji v souvislosti s osobou Jana II. z Rožmberka a jeho vztahy s příbuznými KOTLÁROVÁ, S.: *Jan II. z Rožmberka 1484–1532. Generální převor johanitského řádu v Čechách a vladař rožmberského domu*. České Budějovice 2010, s. 103–110. Stručná rekapitulace sporu o rožmberské dědictví ŠIMŮNEK, R. – LAVIČKA, R.: c. d., s. 40–43.

⁷² AČ XI, s. 458, č. 278.

⁷³ ŠIMÁK, J. V.: c. d., s. 105.

⁷⁴ Tamtéž, s. 109.

⁷⁵ SOA Třeboň, f. Cizí rody Třeboň (1286–1727), inv. č. 375. In: [monasterium.net](http://monasterium.net/mom/CZ-SOAT/CizyRody/375/charter), URL <<http://monasterium.net/mom/CZ-SOAT/CizyRody/375/charter>>, accessed at 2019-03-28Z

s upřesněním, že uvedený dokument pro ně vyprosil „z té upřímné lásky a přátelství“.⁷⁶ Rožmberkové si tedy pojistili, že nebudou potrestáni za neodvedení berně.⁷⁷

Jindřich Meziříčský se za rožmberské bratry u Ludvíka Jagellonského a Marie Habsburské nadále přimlouval. Dokazuje to zlomek dochované korespondence. Jindřich měl působit jako přimlůvce a informátor královny Marie proti rožmitálské straně. Tedy pokud se nejedná o jiného z bratrů Meziříčských. Mluví se totiž o poslání instrukcí a listů „p. Meziříčskému“ nebo „panu Meziříčskému z Lomnice“.⁷⁸ To ovšem nic nemění na postoji Jindřicha Meziříčského. Zatímco pro jeho otce, moravského zemského hejtmana Jana Meziříčského (zem. 1515), byl Zdeněk Lev nejbližším spojencem, stejně jako Petr IV. z Rožmberka,⁷⁹ Jindřich se ve sporu Lva s Petrovými synovci postavil na stranu Rožmberků. Patřil tedy do tábora rožmberské jednoty, reprezentované vedle Adama I. z Hradce také Janem z Vartenberka, Kostky z Postupic na Litomyšli, Albrechtem a Jindřichem z Gutštejna nebo Štěpánem Šlikem.⁸⁰ Přátelské vztahy Meziříčských s Rožmberky proto pokračovaly i po generační výměně.⁸¹

Jindřich VII. z Rožmberka se dořešení sporu nedožil. Zemřel 17. 8. 1526.⁸² Jeho nástupce vladař Jan II., v té době již s bratry smířený, se se Zdeňkem Lvem a jeho spojenci za značných finančních ztrát a zatížení poddaných dohodl na vyrovnání.⁸³ Bez přimluv a podpory svých přátel včetně Jindřicha Meziříčského by Rožmberkové v těžkém zápase s rožmitálskou stranou nepochybně neuspěli.

Jindřich Meziříčský byl nejen diplomatem, ale také vojevůdcem. Když roku 1526 umíral v bitvě u Moháče mladý uherský a český král Ludvík Jagellonský,⁸⁴ táhlo mu na pomoc moravské stavovské vojsko. Mezi jeho přední velitele se řadil také Jindřich Meziříčský.⁸⁵ Moravská zemská hotovost se nedostala dál než ke Stoličnému Bělehradu a do bitvy nezasáhla.⁸⁶ Otázku, kde a kdy Jindřich získal své první vojenské ostruhy, těžko zodpovíme. Mohlo to být na uhersko-osmanském pohraničí, kde již několik desetiletí probíhaly pohraniční boje. Vzhledem k vazbám Meziříčských z Lomnice na Habsburky je na místě uvažovat o službě ve vojsku Maxmiliána I. či jeho vnuků Ferdinanda I. nebo Karla V.⁸⁷ Předpokládám, že nějakými válečnickými zkušenostmi v této době

⁷⁶ Tamtéž, inv. č. 376. In: monasterium.net, URL <<http://monasterium.net/mom/CZ-SOAT/CizyRody/376/charter>>, accessed at 2019-03-28Z.

⁷⁷ K interpretaci listin viz ŠIMÁK, J. V.: c. d., s. 110; KOTLÁŘOVÁ, S.: *Jan II. z Rožmberka*, s. 104–105.

⁷⁸ Pro mě nedostupnou korespondenci cituje ŠIMÁK, J. V.: c. d., s. 321, pozn. č. 61. Přítomnost Jindřicha Meziříčského na dvoře krále Ludvíka dokládá také REZEK, A.: *Paměti o bouři pražské roku 1524, Pojednání král. české společnosti nauk VI. řady, díl 10. Třída pro filozofii, dějepis a filologii č. 2*. Praha 1881, s. 24.

⁷⁹ PAULO, R.: *Jan Meziříčský z Lomnice*, s. 97 an.

⁸⁰ ŠIMÁK, J. V.: c. d., s. 111.

⁸¹ Dochoval se nám ojedinělý důkaz přátelství obou rodů z pozdější doby. V roce 1540 žádal tehdejší vladař Petr V. z Rožmberka Jindřicha Meziříčského o návod, jak používat léčivou vodu z jezera pana z Kuenringu („z Kyriengru“). Jindřich ji sám používal, jelikož prodělal zimnici, z které mu otekly nohy. SEDLÁČEK, A.: *Hrady, zámky a tvrze Království českého*. Díl III. Vyd. 3. Praha 1994, s. 17.

⁸² ŠIMÁK, J. V.: c. d., s. 428; KOTLÁŘOVÁ, S.: *Jan II. z Rožmberka*, s. 105.

⁸³ ŠIMÁK, J. V.: c. d., s. 435–441; ŠEBÁNEK, J.: c. d., s. 93–101; KOTLÁŘOVÁ, S.: *Jan II. z Rožmberka*, s. 107–108.

⁸⁴ K bitvě u Moháče viz VYBÍRAL, Z.: *Bitva u Moháče. Krvavá porážka uherského a českého krále Ludvíka Jagellonského v boji s Osmany 29. srpna 1526*. Praha 2008. K podrobnostem skonu mladého panovníka na s. 73–75.

⁸⁵ Víme o tom díky dopisu Břetislava Švihovského, jenž informoval bavorského vévodu Viléma. V dopise sděluje, že vojsko táhnoucí králi na pomoc, v počtu 500 jízdních a dvou tisíc pěších, na bojiště ani nedošlo a zamířilo do Prešpurku ke královně. AČ XX, s. 7, č. 32.

⁸⁶ VYBÍRAL, Z.: *Bitva u Moháče*, s. 107.

⁸⁷ Ve službách Maxmiliána I. získával vojenské zkušenosti například Jindřich VII. z Rožmberka (táhl na Veronu, bojoval u Parmy) poté, co odmítl studovat po vzoru svého strýce Petra IV. ŠIMÁK, J. V.: c. d., s. 86.

vzhledem ke svému věku disponoval. Šlechta v této době sice již dlouho neplnila roli hlavní vojenské síly, ale nacházela své uplatnění na velitelských pozicích.⁸⁸ Každopádně pro Jindřichovu další vojenskou kariéru byly zásadní střety mezi Osmanskou říší a Habsburky.⁸⁹ Moravští stavové se kvůli poloze Moravy cítili tureckým nebezpečím nanejvýš ohroženi a věnovali proto mnoho energie k zajištění obrany své země.⁹⁰

⁸⁸ MAŤA, P.: c. d., s. 441.

⁸⁹ Jindřich nebyl jediným Meziříčským, jenž se angažoval ve válce s Turky. Známe je například pověření jeho mladšího bratra Jana Meziříčského velením pěchoty vojska pod vedením Jana Katzianera na jeho tažení roku 1537. Jindřich Šilhan upozornil na to, že Jan Meziříčský nemohl padnout v bitvě u Gorjana, jak uvádí *Mars Moravicus*. Jan Meziříčský se totiž zmiňuje 10. 5. 1537 na zemském soudě jako mrtvý. ŠILHAN, J.: c. d., s. 12, s. 669, pozn. č. 27. K bitvě u Gorjana došlo 9. října 1537. Porážku vojska pod vrchním velením Hanse Katzianera (v českých pramenech zvaný Kocian) zmiňuje mimo jiných také Pavel Korka z Korkyně. VYBÍRAL, Z. (ed.): *Paměti Pavla Korky z Korkyně. Zápisky křesťanského rytíře z počátku novověku*. Prameny k českým dějinám 16.–18. století. Řada B. Sv. IV. České Budějovice 2014, s. 81. Při nočním útoku Osmanů na ležení habsburského vojska u Valpova utrpělo Katzianerovo vojsko drtivou porážku, přičemž padla řada urozených mužů z Čech a Moravy. K porážce Hanse Katzianera se vyjádřil nověji Zdeněk Vybíral. Tamtéž, s. 174–176. Že velitelé Čechů a Moravanů vyjma Šlika padlí uvádí KAMENÍČEK, F.: *Účastnictví Moravanů při válkách tureckých od r. 1526 do r. 1568. Příspěvek ku dějinám Moravy v XVI. století*. Sborník historický IV, 1886, s. 66. K osobě Hanse Katzianera mimo jiných také ERLER CARPENTER, M.: *Stüleyman's 1532 Vienna Campaign. An English News Dispatch*. The Slavonic and East European Review 65, 1987, č. 1, s. 108.

⁹⁰ K početné literatuře k válce s Osmany v 16. století pouze výběrově. K obraně před Turky a výběru financí habsburské monarchie a především českých zemí v 1. polovině 16. století JANÁČEK, J.: c. d. Kniha I. Díl II, s. 64–137. Účasti českého státu k tureckým válkám se zabývali JORDÁN, F.: *Češi a Charváti v Tureckých válkách 16. století*. Sborník prací Filozofické fakulty Brněnské univerzity. Řada historická (C) 10, 1961, č. 8, s. 161–173; PÁNEK, J.: *Turecké nebezpečí a předbělohorská společnost*. Studia comeniana et historica 23, 1981, s. 53–72; Týž: *Podíl předbělohorského českého státu na obraně střední Evropy proti Osmanské expanzi*. ČČH 36, 1988, s. 856–872; ČČH 37, 1989, s. 71–84. Válka s Turky a jejich postavení v širších souvislostech: ŠESTÁK, M. – VESELÁ, Z. (eds.): *Osmanská moc ve střední a jihovýchodní Evropě v 16.–17. století. Sborník prací z vědeckého zasedání československo-jugoslávské historické komise v Brně 3.–5. 11. 1975*. Díl I.–II. Praha 1977. Jedním z referátů, který se dotkl českých zemí, byl POLÍŠENSKÝ, J.: *Turecká otázka v evropské politice v 16. a 17. století*, s. 266–286. Z hlediska kulturních dějin se tématem zabýval a soupis turciv v českých zemích uvedl RATAJ, T.: *České země ve stínu půlměsíce. Obraz Turka v rané novověké literatuře z českých zemí*. Praha 2002. K zajištění obrany Moravského markrabství KAMENÍČEK, F.: *Účastnictví Moravanů při válkách tureckých od r. 1526 do r. 1568. Příspěvek ku dějinám Moravy v XVI. století*. Sborník historický IV, 1886, s. 15–29, 65–77, 157–175, 193–206; Týž: *Zemské sněmy II*, s. 218–400; VÁLKA, J.: *Morava reformace, renesance a baroka*, s. 9–13; Týž: *Morava v habsburské monarchii a turecká hrozba*. In: Knoz, T. (ed.): *Morava v době renesance a reformace*. Brno 2001, s. 8–16; JANIŠ, D. – JANIŠOVÁ, J.: *Protiturecká obrana moravských hranic v agendě zemského sněmu v první polovině 16. století*. In: Hranice na jižní Moravě a její obrana od doby římské. XXX. Mikulovské sympozium 22.–23. října 2008, s. 193–209.

K obléhání Vídně a osmanskému tažení v roce 1529 viz HUMMELBERGER, W.: *Wiens erste Belagerung durch die Türken 1529*. Militärische Schriftenreihe, Heft 33. Wien 1976; LOHRMANN, K. – KREJCI, K.: *Schicksalsjahr für die Wieden*. Wiener Geschichtsblätter 3. Wien 1979; DÜRIGL, G.: *Die erste Türkenbelagerung*. In: Wien 1529. Die Erste Türkenbelagerung. Textband. Wien 1979, s. 7–33. K české účasti na obraně Vídně před Turky v roce 1529 viz MILTNER, J. B.: *Účast Čechů v obraně Vídně proti Turkům 1529*. Hradec Králové 1880.

K tažení roku 1532: ERLER CARPENTER, M.: c. d., s. 101–112.

K tažení roku 1542 a širším souvislostem: VOREL, P.: *Habsbursko-osmanské soupeření v Uhrách v kontextu říšských a papežských dějin (Tažení křesťanského vojska k Budínu roku 1542)*. ČČH 117, 2019, s. 935–991.

Ze zahraniční literatury vyjma výše uvedených uvádím alespoň výstup z mezinárodní konference, konané ve Vídni v září 2004, jež se zabývala vedle konfliktů mezi Osmany a habsburskou říší také obrazem Turků, protitureckou propagandou, diplomatickými kontakty, cestopisy a jinými tématy od pozdního středověku až do 19. století: KURZ, M. – SCHEUTZ, M. – VOČELKA, K. – WINKLERBAUER, T.: *Das Osmanische Reich und die Habsburgermonarchie. Akten des internationalen Kongresses zum 150-jährigen Bestehen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung Wien, 22.–25. September 2004*. Wien – München 2005. Obranou habsburských zemí před Osmany se zabývala i část knihy WINKLERBAUER, T.: *Österreichische Geschichte 1522–1699. Ständefreiheit und Fürstenmacht. Länder und Untertanen des Hauses Habsburg im konfessionellen Zeitalter*. Teil 1. Wien 2003–2004, s. 423–448.

Změna na trůně roku 1526 Jindřichovu kariéru nijak neohrozila. Naopak. Jindřich Meziříčský již v té době platil za zkušeného politika a vojevůdce. Nakonec, jeho život se nepochybně blížil 50. roku, tedy pokud ho již nedosáhl. V souvislosti s tureckým nebezpečím přijaly roku 1529 stavy Moravského markrabství na zemském sněmu rozsáhlá opatření.⁹¹ Osmanský sultán Sulejman totiž vytáhl se silným vojskem z Konstantinopole. Jeho tažení, vedené přes Uherské království, mělo být zakončeno dobytím Vídně.⁹² V souvislosti s přípravami na obranu byli na zemském sněmu jmenováni krajští hejtmané, mezi nimi také Jindřich Meziříčský, jenž měl spolupracovat s rytířem Mikulášem z Víckova.⁹³ Dle tehdejší praxe byli v každém kraji vybráni dva hejtmané, jeden člen panského stavu a jeden ze stavu rytířského. Nutné je doplnit, že se tehdy jednalo o vojenskou funkci. Krajští hejtmané měli vydržovat špehy a mobilizovat zemskou hotovost (odveden měl být každý 5. poddaný) dle krajů v případě nebezpečí.⁹⁴

Počátky moravských krajů spadají právě do první poloviny 16. století. Jejich hranice nebyly stálé a měnily se dle potřeby. V době Jindřichova jmenování krajským hejtmanem se jednalo o kraje čtyři. Ten, který měl Jindřich Meziříčský spolu s Mikulášem z Víckova spravovat, zaujímal města Brno a Jihlavu a prostor mezi řekou Svratkou a Jihlavou až po hranice s Rakousy a Čechami.⁹⁵

Stavové na obranu země a pomoc obležené Vídně shromáždili 20 000 pěšáků a 1 600 jízdních.⁹⁶ Osmanské vojsko po neúspěšném dobývání Vídně odtáhlo zpět do Konstantinopole,⁹⁷ a tak k přímému ohrožení Moravy nedošlo.

K válečným událostem první poloviny 16. století v Uhrách se zřetelem na území Slovenska KOPČAN, V.: *Turecké nebezpečí a Slovensko*. Praha 1986, s. 11–49; KOPČAN, V. – KRAJČOVIČOVÁ, K.: *Slovensko v tieni polmesiaca*. Martin 1983, s. 10–29; VESELÁ, Z.: *Slovensko a osmanská expanze v 16. a 17. století*. In: Osmanská moc ve střední a jihovýchodní Evropě v 16.–17. století, především s. 8–17.

Informace o válce s Osmany v první polovině 16. století se dají také dohledat v edici VYBÍRAL, Z. (ed.): *Paměti Pavla Korky z Korkyně*, s. 79–86. O válkách s Osmany pojednává doplněný překlad Karionovy kroniky z pera Daniela Adama z Veleslavína. VOREL, P. (ed.): *Dějiny evropského světa 1453–1576. Historický obraz počátku raného novověku v pojetí Daniela Adama z Veleslavína, který českému čtenáři předložil v druhém českém vydání Kroniky světa Jana Kariona roku 1584*. Praha 2008, passim. Válekám s Turky se věnoval také Bartoloměj PAPROCKÝ Z HLOHOL ve svém spise *Diadochos* – viz PETRŮ, E. – SOBOTKA, J. (eds.): *Bartoloměj PAPROCKÝ Z HLOHOL, O válce turecké a jiné příběhy. Výbor z Diadochu*. Praha 1982.

⁹¹ K opatřením roku 1529 KAMENÍČEK, F.: *Účastenství Moravanů při válkách tureckých*, s. 21–23; JANIŠ, D. – JANIŠOVÁ, J.: *Protiturecká obrana moravských hranic*, s. 202–205.

⁹² KOPČAN, V.: c. d., s. 33; DÜRIEGL, G.: c. d., s. 14; LOHRMANN, K. – KREJCI, K.: c. d., s. 4.

⁹³ *Moravský zemský sněm*, s. 159.

⁹⁴ *Moravský zemský sněm*, s. 160–161. Instituce kraje na Moravě byla v této době naprosto jiného charakteru než v Čechách. V markrabství se jednalo více méně pouze o vymezené území, v jehož rámci měli krajští hejtmané působit. Nedochozelo zde k žádným krajským sněmům, ani k uzavírání krajských landfrýdů. HLEDÍKOVÁ, Z. – JANÁK, J. – DOBEŠ, J.: c. d., s. 112. Ke krajům a krajským hejtmanům v Markrabství v této době JANIŠ, D. – JANIŠOVÁ, J.: *Protiturecká obrana moravských hranic*, s. 196–197. Ke krajským hejtmanům a krajskému zřízení v Čechách viz MAREŠ, P.: *Obsazování úřadu krajského hejtmana v předbělohorském období a soupis krajských hejtmanů na základě dochovaných seznamů z let 1563/1564–1616/1617*. Praha 2007. Rovněž také SEDLÁČKOVÁ, H.: *Krajští hejtmané v Čechách 1537–1848* (Disertační práce). Praha, FF UK, 2016.

⁹⁵ *Moravský zemský sněm*, s. 159.

⁹⁶ Vojsko se rozdělilo na dvě části. První měla u Znojma pod vedením Jana z Doubravky bránit hranici, druhá táhla pod vedením zemského hejtmana Jana z Pernštejna na pomoc Vídně, přičemž se zastavila na levém břehu Dunaje u Korneuburku. O tažení Jana z Pernštejna ke Korneuburku se zmiňuje Paprocký z Hlohola, jenž cituje žádost moravského hejtmana o pomoc adresovanou českým stavům. PETRŮ, E. – SOBOTKA, J. (eds.): c. d., s. 82–83. Hlavním cílem bylo zabránit Turkům v přechodu na levý břeh Dunaje a tím chránit zemskou hranici, přičemž zde došlo k několika šarvátkám s tureckými jízdními oddíly. VÁLKA, J.: *Morava reformace, renesance a baroka*, s. 11; KAMENÍČEK, F.: *Zemské sněmy II*, s. 225–226; KAMENÍČEK, F.: *Účastenství Moravanů*, s. 23–24.

⁹⁷ DÜRIEGL, G.: c. d., 27–28; LOHRMANN, K. – KREJCI, K.: c. d., s. 8; HUMMELBERGER, W.: c. d., s. 29–30.

O Jindřichově angažmá v roce 1529 nemáme téměř žádné informace. Je patrné, že se účastnil vyjednávání s falckrabětem Fridrichem II. Moudrým, nejvyšším polním hejtmanem říšského vojska,⁹⁸ o pomoci Moravanů. Jana z Pernštejna falckrabě žádal, aby přitáhl s vojskem do Kremže,⁹⁹ kde v té době nejvyšší polní hejtman říšského vojska se svými muži pobýval.¹⁰⁰

Situace se jmenováním Jindřicha Meziříčského krajským hejtmanem se opakovala v červnu roku 1532. Důvodem byla hrozba spojená s dalším tažením Sulejmana na Vídeň, zahájeným v dubnu téhož roku v Konstantinopoli.¹⁰¹ Tentokrát měl Jindřich spolupracovat s rytířem Vilémem Valeckým z Mírova.¹⁰² Pravomoci krajských hejtmanů zůstávaly v zásadě stejné.¹⁰³ Zatímco v roce 1529 dal Sulejman Vídeň, byť neúspěšně, obléhat, o tři roky později k ní s vojskem ani nedorazil, jelikož se zdržel dobýváním pevnosti Kysek (Kőszeg, na území dnešního Maďarska).¹⁰⁴ Morava tak zůstala mimo hlavní nebezpečí.

Jindřich Meziříčský se roku 1529 nepochybně osvědčil, jelikož se roku 1532 nejmenuje pouze krajským hejtmanem, ale tentokrát také hejtmanem polním, čímž jeho vojenská kariéra dosáhla vrcholu. Je otázkou, nakolik mu k jeho nové funkci pomohly válečné zkušenosti. J. Pánek na příkladu polních hejtmanů českého stavovského vojska v druhé polovině 16. století (1566, 1594) prokázal, že určujícími kritérii pro funkci polního hejtmana byly všeobecná autorita a majetnost. Ty polním hejtmanům Vilémovi z Rožmberka (1566) ani jeho mladšímu bratru Petru Vokovi (1594) rozhodně nechyběly. Válečné zkušenosti byly žádoucí až u jejich podřízených.¹⁰⁵ Přestože majetkové ani prestižní postavení Jindřicha Meziříčského se s rožmberskými vladaři nemohlo rovnat, jisté autoritě se Jindřich na Moravě těšil. Důležitost majetkového zázemí polního hejtmana je nepochybná.¹⁰⁶ Se zajišťováním vojska se totiž pojila odpovědnost za vybrané finance a jejich využití, což bude níže na příkladu jemnického pána doloženo. Že by Jindřich Meziříčský z Lomnice používal vlastní peníze pro zajištění vojska se mi ale nepodařilo prokázat.

Na zemském sněmu se pravomoci polního hejtmana poměrně jasně vyměřily. Pro financování vojska tolik potřebné obnosy peněz měli ve městech vybírat rotmistři. Aby se předešlo zmatkům a nepřesnostem, byl jemnický pán pověřen posílat do jednotlivých měst listiny pečetěné svým vlastním sekretem, obsahující požadované částky. Tento postup měl být dodržen ve všech případech. Zemský sněm Jindřicha pověřil hotovost držet, dokud to bude nezbytné. Pokud by délka trvání mobilizace překročila čtyři měsíce, musel o nastalé situaci spravit zemského hejt-

⁹⁸ Ani samo říšské vojsko do bojů o Vídeň až na výjimku falckraběte Filipa Bojovného a jeho jednotek nezasáhlo. K roli falckraběte Fridricha II. a říšských vojsk při obraně Vídně a bezprostředně po ní viz DÜRIEGL, G.: c. d., s. 18, 23, 28; LOHRMANN, K. – KREJCI, K.: c. d., s. 7–8; HUMMELBERGER, W.: c. d., s. 7, 25–26, 30–31.

⁹⁹ MILTNER, J. B.: c. d., s. 57. Kontakt mezi Jindřichem Meziříčským a falckrabětem dokazuje omluvný list jemnického pána. HAMMER, J.: *Wiens erste Aufgehobene türkische Belagerung zur dreihundertjährigen Jubelfeyer derselben zum Theil aus bisher unbekanntenen christlichen und türkischen Quellen erzählt*. Pest 1829, s. 89, č. 3.

¹⁰⁰ DÜRIEGL, G.: c. d., s. 18; HUMMELBERGER, W.: c. d., s. 25.

¹⁰¹ KOPČAN, V.: c. d., s. 35.

¹⁰² *Moravský zemský sněm*, s. 255.

¹⁰³ K opatřením moravských stavů v roce 1532: KAMENÍČEK, F.: *Účastensví Moravanů při válkách tureckých*, s. 25–27.

¹⁰⁴ ERLER CARPENTER, M.: c. d., s. 101, 105; KOPČAN, V.: c. d., s. 35; KOPČAN, V. – KRAJČOVIČOVÁ, K.: c. d., s. 22; PETRŮ, E. – SOBOTKA, J. (eds.): c. d., s. 91–92.

¹⁰⁵ PÁNEK, J.: *Podíl předbělohorského českého státu*, s. 71.

¹⁰⁶ Jak dokázal J. Pánek na českém příkladu: „*Stinnou stránkou generalátu bylo totiž řešení nejpálčivějších materiálních problémů vojska, zejména poskytování velitelových vlastních peněz na vyplacení zadržného žoldu vojákům*“. PÁNEK, J.: *Podíl předbělohorského českého státu*, s. 71.

mana a ten měl s radou jím vybraných pánů rozhodnout, jak postupovat dál.¹⁰⁷ Popis vojska, pod čímž si můžeme představit sepsání počtů a kontrolu výzbroje, byl naplánován na 15. července 1532 v Kyjově. Odtud se mělo vytáhnout ke Skalici (dnes Trnavský kraj, Slovensko). Téhož dne měl Jindřich také obdržet hotovost na půlměsíční žold drábům (tj. ozbrojencům).¹⁰⁸ Polní hejtman byl zaúkolovaný v případě potřeby přitáhnout k Prešpurku a pomoci bránit Dunaj. Kdyby Turci táhli jinudy, byl Jindřich zmocněný postupovat dle svého uvážení,¹⁰⁹ avšak nikoliv k dobytí Uherského království. Pokud by spojenci – král, císař nebo vojska Českého království a slezských knížectví – chtěli táhnout dále, měl polní hejtman obeslat zemského hejtmana na Moravu, jenž by se na dalším postupu domluvil s panovníkem.¹¹⁰ Z těchto slov je patrné, proč vlastně funkce polního hejtmana v tomto případě vznikla. Zatímco moravský zemský hejtman zajišťoval obranu Moravy, Jindřich vedl vojenské operace za hranicemi. Cílem zůstala jen nezbytná obrana země, zapojení do bojů o Uherské království bylo nežádoucí.

Jindřich zároveň získal jako polní hejtman pověření bránit vojákům, aby činili škody poddaným. Ty, kteří by rabovali kostely či se dopouštěli jakéhokoliv násilí, čekala rychlá poprava, pročež měl mít Jindřich k ruce „*mistra popravčího*“. Nařízení pro vojáky chovat se křesťansky a pobožně¹¹¹ nepochybně souviselo s názory, že turecká hrozba byla seslána Bohem na křesťany jako trest za jejich hříchy.¹¹² Jindřich rovněž obdržel 150 zlatých rýnských, za což měl mít alespoň deset jízdních, čtyři trubače, bubeníka na veliké bubny, ranhojiče nebo dobrého lékaře, kněze a písaře. Celou zemskou hotovost dostal Jindřich za úkol vést, dokud se zase nevrátí do země. Z předešlých slov lze vyčíst, že Jindřich zodpovídal nejen za vojenské operace, financování, ale i za kontrolu vyzbrojení zemského vojska.¹¹³

Moravské vojsko se brzy po shromáždění rozdělilo dle plánu na dvě části. První vyčkávala u výše zmíněné Skalice pod vedením polního hejtmana Jindřicha Meziříčského, druhá tábořila u Uherského Hradiště (snad pod vedením moravského zemského hejtmana Jana z Pernštejna). Jindřichovo vojsko brzy vytáhlo na pomoc Prešpurku, ale poté, co dorazily zprávy o vítězství u Kyseka (Kőszeg, na území dnešního Maďarska) nad Turky, se část Jindřichova vojska otočila a vyrazila domů. Přes odhodlání některých táhnout dále se i zbytek brzy obrátil a vrátil se na Moravu. Následovalo příměří¹¹⁴ a o rok později byl ve Vídni podepsán dočasný mír mezi Ferdinandem I. a sultánovým poslem. Mezi přítomnými uherskými magnáty a českými pány se jmenují také „*bratři Meziříčtí*“.¹¹⁵ Je tedy pravděpodobné, že zde byl přítomen také Jindřich Meziříčský.

¹⁰⁷ *Moravský zemský sněm*, s. 265.

¹⁰⁸ Tamtéž, s. 266–267. Později měl také na stejném místě obdržet žold na půl druhého měsíce. Tamtéž, s. 269.

¹⁰⁹ Tamtéž, s. 267.

¹¹⁰ Tamtéž, s. 268.

¹¹¹ Tamtéž.

¹¹² S tím je například spojeno také nařízení z roku 1529 zakazující „nevázanou zábavu“ jako různé hry a tance. JANIŠ D. – JANIŠOVÁ, J.: *Protiturecká obrana moravských hranic*, s. 204.

¹¹³ *Moravský zemský sněm*, s. 269.

¹¹⁴ KAMENÍČEK, F.: *Zemské sněmy II*, s. 234.

23. června 1533 následoval podpis příměří na osm let. KOPČAN, V. – KRAJČOVIČOVÁ, K.: c. d., s. 22.

¹¹⁵ KAMENÍČEK, F.: *Účastensví Moravanů při válkách tureckých*, s. 28.

Jeho zásluhy nezůstaly bez odměny. Dne 24. května 1533 dosáhl ve Vídni alodizace své dosavadní zástavy – panství Jemnice.¹¹⁶ K dalšímu majetkovému ukotvení Jindřicha v regionu jihozápadní Moravy přispěl roku 1534 zisk panství Třebelovice se stejnojmennou vesnicí, pustou vsí Chobot a pustým dvorem Skřechovem.¹¹⁷ Roku 1536 získal půl dvora v Račicích,¹¹⁸ a o dva roky později došlo k dědičnému vložení Vícenic od Jana z Pernštejna.¹¹⁹

Jindřich se na posílení vlivu na jihozápadní Moravě opravdu zaměřil. Před rokem 1535 se pokusil získat znojemský hrad.¹²⁰ Dle jeho slov se na transakci domluvil se zástupci panovníka Vilémem Kunou z Kunštátu a Jiříkem Žabkou z Limberka na Kounici,¹²¹ radou a místokancleřem českého krále. Nicméně záležitost se dostala před zemský soud. Jindřich znojemský hrad ocenil vysokou částkou 12 000 kop grošů. Není jasné, zda skutečně disponoval takovou sumou, nebo se jednalo o umoření případných panovníkových dluhů z minulosti. Přestože je nepravděpodobné, že by si Jindřich smlouvu o znojemský hrad vymyslel, jeho půhon u zemského soudu úspěšný nebyl. Jindřich smlouvu totiž neměl a své právo tedy nemohl prokázat.¹²² Znojemský hrad přesto zůstal v jeho rodě. Již roku 1536 se po něm psal jeho bratr Václav a zapojil se do sporů s městem Znojmem.¹²³

Zatímco Jindřich posiloval své majetkové ukotvení, politické dění v zemi se nezastavilo. Jemnický pán zůstával nadále činný. Tentokrát se podílel na přípravě zemského zřízení vydaného v roce 1535, zmiňuje se mezi pověřenými osobami na únorovém zemském sněmu ve Znojme téhož roku.¹²⁴ V komisi se jmenuje na 5. místě po hejtmanovi Janu Kunovi z Kunštátu a na Lukově, nejvyšším komorníkovi Kryštofovi z Boskovic a na Třebové, nejvyšším sudím Janovi starším ze Šternberka a na Kvasicích a Janu Osovském z Důbravice a na Hrotovicích. Způsob práce této komise je značně sporný, jelikož se z její činnosti nezachovaly žádné prameny.¹²⁵ S jejím působením

¹¹⁶ ZDB II, s. 242, č. 8; VAŘEKA, M. – PLAČEK, M.: *Středověké dějiny města*. In: Čehovský, P. a kol.: *Dějiny Jemnice*. Jemnice 2010, s. 103. V literatuře se mnohdy uvádí mylný letopočet 1530. Viz VEDRA, P.: *Jemnické doly v 16. století*. Dačický vlastivědný sborník VII, 2013, s. 186; CHLÁDKOVÁ, M.: c. d., s. 117 (ta však následně svou chybu na další straně opravuje); HOSÁK, L. – ZEMEK, M. a kol.: c. d., s. 117; SAMEK, B.: c. d., s. 45; HOSÁK, L.: *Historický místopis*, s. 161.

¹¹⁷ ZDB II, s. 230–231, č. 88, rok 1535. Třebelovice byly připojeny k Jemnickému panství. HOSÁK, L.: *Historický místopis*, s. 161. Ani jednu z pustých vesnic se již nepodařilo obnovit. Zprávy z let 1523–1534 svědčí jen o pustém dvoře skřechovském. NEKUDA, V.: *Zaniklé osady na Moravě v období feudalismu*. Brno 1961, s. 111, 130. Roku 1500 se připomíná v půhonu Jindřicha, kaplana u sv. Trojice pod Cornštejnem, na Václava z Ludanic a na Jemnici, že mu drží ves Chobot, z které má mít plat jako kaplan. Roku 1522 kupuje panství Arkleb z Boskovic s již pustou vsí Chobot. Roku 1628 se opět zapisuje jako pustá. REICHERT, J.: *Spory města Jemnice s vrchností za stol. 16. a roboty na panství jemnickém s počátku 17. stol.* ČMM 28, 1904, s. 191.

¹¹⁸ ZDB II, s. 243, č. 14, rok 1536. Jedná se podle mě o Račice u Hrotovic. Jelikož Račice u Třebelovic se uvádějí jako pusté již v roce 1511 a po celou dobu až do roku 1630. NEKUDA, V.: c. d., s. 109–110. Zaniklou ves uvádí také HOSÁK, L.: *Historický místopis*, s. 163.

¹¹⁹ ZDB II, s. 272, č. 17. Vícenic byly připojeny k Jaroměřickému panství. HOSÁK, L.: *Historický místopis*, s. 156.

¹²⁰ Literatura zabývající se znojemským hradem jeho úsilí nezná. HOSÁK, L. – ZEMEK M. a kol.: c. d., s. 269; PLAČEK, M.: *Ilustrovaná encyklopedie*, s. 725; KACETL, J.: *Znojmo jako nejsilnější středověká hraniční pevnost jihu Moravy*. In: XXX. Mikulovské sympozium 2008. Brno 2009, s. 181–182. V uvedených studiích také odkazy na další literaturu.

¹²¹ K osobě Jiřího Žabky viz PILNÁČEK, J.: *Staromoravští rodové*, s. 124.

¹²² MZA, f. Benediktini Rajhrad E6, inv. č. 2972, f. 419a, č. 231.

¹²³ Tamtéž, f. 432b, č. 25.

¹²⁴ ČÁDA, F. (ed.): *Zemské zřízení moravské z roku 1535*. Spolu s tiskem z roku 1562 nově vydaným vydal, úvodem a poznámkami opatřil Dr. František Čáda. Praha 1937, s. 3.

¹²⁵ Tamtéž, s. XXVIII.

souvisí také pověření Jindřicha Meziříčského, Dobeše z Boskovic, Přemka z Víckova a Mikuláše Radovce z téhož sněmu k cestě do Čech, kde měli vyjednat „*vejpis svobod*“. Čechové se měli s Moravany srovnat „*o místa úřadná*“.¹²⁶ K přípravě zemského zřízení vydaného roku 1535 docházelo po několik let.¹²⁷ Jedním takovým dokladem dlouholeté přípravy je zápis v *Památkách sněmovních* z července roku 1531, kdy byl Jindřich Meziříčský mezi muži, kteří dohledali artikuly (doklady) pro řízení zemského soudu.¹²⁸ Zemské zřízení bylo vytištěno 30. června 1535.¹²⁹ Stavby se však s výsledkem dlouho nespokojily. V srpnu roku 1539 došlo na zemském sněmu k výběru pánů a rytířů, kteří měli dotáhnout revizi zemského zřízení.¹³⁰ Jedním z komisařů se stal opět Jindřich Meziříčský. Činnost této komise vyústila v sestavení zemského zřízení roku 1540, následovaly však různé revize a průtahy, protože k vytištění opraveného dokumentu došlo až v roce 1545.¹³¹ Na dalších revizích se Jindřich pravděpodobně nepodílel. Ani v komisi, pověřené finalizací tohoto zřízení, se nezmiňuje.¹³² Nakonec níže uvidíme, že měl v té době jiné starosti a povinnosti.

Ke svému konci mířilo Jindřichovo angažmá na zemském soudu, kde působil v letech 1516–1536.¹³³ Meziříčští z Lomnice své zastoupení udrželi i po tomto období, když se v roli přisedícího nadále objevoval Jindřichův nejmladší bratr Zdeněk Meziříčský z Lomnice (v letech 1528–1542).¹³⁴ Jindřich nenavštěvoval všechna zasedání uvedené instituce patrně kvůli jiným povinnostem.

Ve vojenských záležitostech Moravského markrabství následovalo po roce 1532 několik let relativního klidu. Pro Osmany zaneprázdněné bojem s Persií ve Středozezemním moři zůstávalo bojiště v Uhrách na okraji zájmu.¹³⁵ V únoru roku 1535 souhlasili stavové na sněmu ve Znojmě s doplacením žoldu Jindřichu Meziříčskému a žoldnéřům.¹³⁶ Zatímco polní hejtmanství po návratu vojska do země patrně zaniklo, krajští hejtmané působili nadále. Dokazuje to, podle mého názoru, jejich záukolování odevzdat majetkové příznávací listy výběřcím berně na olomouckém lednovém sněmu roku 1537.¹³⁷ Na dubnovém zemském sněmu v Brně pak byli jmenováni noví krajští hejtmané. Jindřichovo jméno mezi nimi chybí.¹³⁸ Nicméně spolu se Sezemou Zajímačem z Kunštátu, Mikulášem Prusinovským z Víckova a Bohušem Hrubčickým z Čechtína měl zkontrolovat zemskou hotovost Znojmského kraje shromážděnou u Moravských Budějovic.¹³⁹

¹²⁶ *Moravský zemský sněm*, s. 279–280.

¹²⁷ JANIŠ, D. – JANIŠOVÁ, J.: *Moravská zemská zřízení a kodifikace zemského práva ve střední Evropě v 16. a na začátku 17. století*. Praha 2016, s. 125–128.

¹²⁸ *Moravský zemský sněm*, s. 234. Roku 1530 byl Jindřich také jedním z mužů, kteří měli vyjednat smír ve sporu mezi stavy v Olomouci. *Moravský zemský sněm*, s. 191. V Olomouci byly tytéž osoby jako na předešlém sněmu, včetně Jindřicha, opět pověřeny jednáním s městy. K jednání tedy buď nedošlo, nebo se nedořešily všechny problematické body. *Moravský zemský sněm*, s. 206–207. Každopádně v jednáních se pokračovalo. Smlouva byla podepsaná 19. ledna 1532 v Olomouci. ČÁDA, F. (ed.): c. d., s. 174–181.

¹²⁹ ČÁDA, F. (ed.): c. d., s. 3, pozn. č. 1.

¹³⁰ *Moravský zemský sněm*, s. 342; JANIŠ, D. – JANIŠOVÁ, J.: *Moravská zemská zřízení a kodifikace*, s. 141.

¹³¹ JANIŠ, D. – JANIŠOVÁ, J.: *Moravská zemská zřízení a kodifikace*, s. 141–146.

¹³² JANIŠ, D.: *Práva a zřízení Markrabství moravského z roku 1545*. Brno 2005, s. 99.

¹³³ Prvně se jako přisedící uvádí 25. června 1516 v Olomouci. ZDO II, s. 197, č. 1. Naposledy pak 18. září 1536 v Brně. ZDB II, s. 255, č. 47.

¹³⁴ Po roce 1538 se prvně zmiňuje jako přisedící na soudu zahájeném 15. září 1527 v Brně. ZDB II, s. 187, č. 1. Naposledy se uvádí na soudu zahájeném 13. listopadu 1542 v Brně. ZDB II, s. 308, č. 105.

¹³⁵ KOPČAN, V.: c. d., s. 37.

¹³⁶ *Moravský zemský sněm*, s. 282.

¹³⁷ Tamtéž, s. 297.

¹³⁸ Tamtéž, s. 298.

¹³⁹ Tamtéž, s. 300.

Jindřich Meziříčský se neangažoval jen v přímých vojenských záležitostech. Jako jeden z odborníků na vojsko se účastnil také vojenských porad a jednání o berních s panovníkem nebo se stavy Českého království.¹⁴⁰ Jindřichova angažovanost na organizaci moravského stavovského vojska nabírala na intenzitě se vzrůstající hrozbou bezprostředního vojenského nebezpečí.

Vývoj v Uhrách se totiž zkomplikoval. Přetrvávající boje mezi Ferdinandem I. a Janem Zápolským o uherskou korunu na čas ukončil velkovaradínský mír. Po smrti Jana Zápolského měly být držené oblasti připadnout Ferdinandovi I. a potomci jeho rivala by v tomto případě získali odškodnění jinde. Před smrtí se však Zápolskému († 22. 6. 1540) narodil syn Jan Zikmund. Skupina uherské šlechty v čele s Jiřím Martinuzzim Utěšeničem posléze odmítla velkovaradínský mír a požádala o pomoc osmanského sultána.¹⁴¹

V souvislosti s tažením sultána připravovaným na rok 1541 probíhaly také válečné přípravy na Moravě, která se obávala vpádu tureckých vojsk. Jindřich Meziříčský byl spolu s Mikulášem Prusinovským z Víckova pověřen vypravit 2 000 pěších, k čemuž měli obdržet od stavů peníze a provést přehlídku vojáků u Hodonína.¹⁴² Jemnickému pánu a Mikuláši Prusinovskému bylo vyměřeno 50 zlatých na stravu. Na celé vojsko pak mělo být shromážděno 8 300 zlatých.¹⁴³ Lze předpokládat, že oba zmínění muži také vedli moravskou zemskou hotovost do Uher a účastnili se tak dobývání Budína.¹⁴⁴ Habsburská vojska pod vedením Roggendorfa neuspěla a jak uvádí Pavel Korka, jenž se tažení účastnil, více než 35 000 mužů bylo tureckým předvojem poraženo a Budín ztracen.¹⁴⁵ Následovalo obsazení Budína Sulejmanem I. (29. 8. 1541), jenž zde vyhlásil tzv. Budínský pašalík, který se stal přímou součástí Osmanské říše.¹⁴⁶ Lze rovněž konstatovat, že v letech 1526–1541 došlo ke kolapsu obranného systému, budovaného již v 15. století.¹⁴⁷

S anexí velké části Uher se Ferdinand I. odmítal smířit a začal organizovat křesťanskou koalici výpravu s cílem znovuzískat Pešť a Budín. Podporu našel v Říši a u papeže Pavla III. V prosinci roku 1541 úspěšně žádal o poskytnutí finanční a vojenské pomoci české stavy.¹⁴⁸

¹⁴⁰ Pro období 1529–1543 se mi podařilo dohledat celkem sedm diplomatických misí, na kterých byl Jindřich s dalšími emisary pověřen vyjednávat s českými stavy, panovníkem a dalšími uroženci ohledně daní na válku s Osmany a jejich organizačních záležitostí. Vyjednávání se v některých případech týkalo rovněž stavovských svobod Markrabství. *Moravský zemský sněm*, s. 181, 220, 258, 287, 323, 330, 337–338, 380, 382, 423. Vyniká diplomatická mise roku 1541. Jindřich se opět zmiňuje jako vyslanec na jednání do Českého království. V celkovém průvodu 114 osob měl mít šest koní, čtyři vozničky a 13 osob. Jako posel do Říše pak byl zavázán delegaci dodat deset koní a deset osob. Na stravu na jednání do Čech měl jako ostatní páni získat 2 500 zlatých a na jednání do Říše 600 zlatých červených a na minci 200 kop grošů.

¹⁴¹ VÁLKA, J.: *Morava reformace, renesance a baroka*, s. 10; KAMENÍČEK, F.: *Zemské sněmy II*, s. 240, 253; KOPČAN, V.: c. d., s. 38; KOPČAN, V. – KRAJČOVIČOVÁ, K.: c. d., s. 22, 24.

¹⁴² *Moravský zemský sněm*, s. 362–366. K přípravám roku 1540 viz KAMENÍČEK, F.: *Zemské sněmy II*, s. 241; KAMENÍČEK, F.: *Účastenství Moravanů při válkách tureckých*, s. 68–70.

¹⁴³ KAMENÍČEK, F.: *Účastenství Moravanů při válkách tureckých*, s. 70.

¹⁴⁴ Dle Františka Kameníčka se dobývání vojska účastnilo 3 000 českých a moravských vojáků. Tamtéž, s. 74.

¹⁴⁵ VYBÍRAL, Z. (ed.): *Paměti Pavla Korky z Korkyně*, s. 82. Vojtech Kopčan uvádí, že habsburské vojsko čítalo 52 000 mužů. Vilém z Roggendorfu byl za vysokých ztrát drtivě poražen osmanským předvojem a sám podlehl zraněním. KOPČAN, V.: c. d., s. 38; KOPČAN, V. – KRAJČOVIČOVÁ, K.: c. d., s. 20. O ztrátě Budína se zmiňuje také PETRŮ, E. – SOBOTKA, J. (eds.): c. d., s. 96–97.

¹⁴⁶ KOPČAN, V. – KRAJČOVIČOVÁ, K.: c. d., s. 25; KOPČAN, V.: c. d., s. 38.

¹⁴⁷ WINKLERBAUER, T.: c. d., s. 438.

¹⁴⁸ Český zemský sněm schválil výběr majetkové daně ve výši 1 % hodnoty přiznaného pozemkového majetku a finančních aktiv od poddaných ve výši 1,66 %. VOREL, P.: *Habsbursko-osmanské soupeření v Uhrách*, s. 951. Hlavním velitelem spojeného vojska českých zemí se měl stát nejvyšší hofmistr Zdislav Berka z Dubé na Lipém a na Zákupech. Tamtéž, s. 951–952, pozn. č. 59.

Moravské vojsko měl vést do boje Jindřich Meziříčský, jelikož roku 1542 se opět uvádí jako polní hejtman. Zemský sněm mu tehdy opět kladl na srdce, aby ve vojsku udržoval dobré vztahy a radil se s rotmistry a jinými veliteli.¹⁴⁹ Je otázkou, zda se zde jedná o obecnou radu, nebo reakci na nějaké předchozí rozpory ve vedení vojska.¹⁵⁰ Jindřich se měl opírat o rady zkušených válečníků. Hlavní tábor byl opět ustanoven u Skalice, kde se vojsko začátkem dubna roku 1542 skutečně sešlo.¹⁵¹ Následně měl Jindřich s vojskem táhnout k Trnavě a poté pokračovat na místo, které doporučí Alex Thurzo z Bethlenfalvy.¹⁵² Včasné předání informací zemskému hejtmanovi o síle osmanských vojsk či o případném ústupu bylo samozřejmostí, jelikož ten disponoval zplnomocněním vysílat posily.¹⁵³ Jindřich měl opět hospodařit také s válečnými financemi. Pouze on je od výběrčích přijímal, a to podle lokace vojska buď ve Znojmě, nebo ve Vídni.¹⁵⁴ Část peněz byl pověřen odvést ze Znojma do Českého království. Stavové svěřili Jindřichovi také kontrolu počtu vojáků, jejich evidence a vybavení.¹⁵⁵

Křesťanské koaliční vojsko se skládalo ze tří samostatných částí – říšského vojska vyjma rakouských zemí (velitel braniborský kurfiřt Jáchym Hektor II.), vojska z českých a rakouských zemí (velitel Jan Ugnad ze Sonnecku) a jízdní armády z Uher (velitel Petr Perényi). Vedle tohoto koaličního vojska táhla do Uher také papežská armáda.¹⁵⁶ Dne 7. července císařská vojska oblehla Pešť, avšak po zjištění, že se blíží Osmané, se stáhla zpět. Operace tak po roce skončila fiaskem.¹⁵⁷

Moravské vojsko se patrně vrátilo domů dřív, popřípadě se vrátil sám Jindřich Meziříčský, protože, jak níže uvidíme, koncem června roku 1542 se zmiňuje v Olomouci. Jindřichovo poslední angažmá u vojska mu způsobilo značné potíže kvůli naverbování jízdy. Úkolem polního hejtmana bylo získat 300 jezdců. Vzhledem k nedostatku kozáků, verboval Jindřich místo dvou kozáků jednoho těžkého jezdce. Ve výsledku utratil navíc 9 899 zlatých 11 grošů a tři denáry peněz. Přestože se hájil, že tak učinil pro dobro země, stavové mu nařídili tuto částku zaplatit ze svých peněz.¹⁵⁸ Jindřich v souvislosti s tímto sporem pronesl několik ostrých výroků, kvůli kterým si na něho stavové stěžovali. Uvedl například, že „*drábom po dvou grošich dáno bylo, křivou správu dávali a že toho nikdá za pravé neučiní*“. Také pronesl obvinění, že mimo sněmy dochází bez vědomí stavů k nějakým vkladům (patrně do *Památek sněmovních*). Před komisarií krále Ferdinanda I. vyřkl rovněž následující slova: „*pan hejtman ani jiní, dokud sou živi, toho za pravé neučiní*“. Horkokrevný Jindřich adresoval moravskému zemskému hejtmanovi nemilá slova také v písemné podobě. V rámci omluvy uvedl, že se pana hejtmana „*psaním z zlobivost dotekl*“.

¹⁴⁹ Moravský zemský sněm, s. 386.

¹⁵⁰ V říšském vojsku se v průběhu tažení objevily spory o velitelské pozice. VOREL, P.: *Habsbursko-osmanské soupeření v Uhrách*, s. 959.

¹⁵¹ Jindřich Meziříčský 11. dubna 1542 požadoval od olomouckých a brněnských výběrčích 2 000 zlatých na válečný lid, puškaře, děla a prach. KAMENÍČEK, F.: *Zemské sněmy II*, s. 251, pozn. č. 4.

¹⁵² Moravský zemský sněm, s. 386–387.

¹⁵³ Tamtéž, s. 386, 398.

¹⁵⁴ Tamtéž, s. 396–397.

¹⁵⁵ Tamtéž.

¹⁵⁶ VOREL, P.: *Habsbursko-osmanské soupeření v Uhrách*, s. 960–961.

¹⁵⁷ DVOŘÁK, R.: *Dějiny Markrabství moravského*, s. 203; KOPČAN, V.: c. d., s. 44; VÁLKA, J.: *Stavovská Morava (1440–1620)*. Praha 1987, s. 93; KAMENÍČEK, F.: *Zemské sněmy II*, s. 253; JANÁČEK, J.: c. d. Kniha I., Díl II, s. 136. Paprocký z Hlohov se k tažení roku 1542 nevyjadřuje. PETRŮ, E. – SOBOTKA, J. (eds.): c. d., s. 97–98.

¹⁵⁸ KAMENÍČEK, F.: *Zemské sněmy II*, s. 199. Polovici sumy měl Jindřich v Brně složit okamžitě, druhou polovinu do čtyř neděl na brněnské radnici. Nakonec mu byla udělena milost, aby mohl sumu ujistit listinou s rukojmími a zaplatit až na sv. Martina roku 1543. *Moravský zemský sněm*, s. 409–410.

Všechna svá tvrzení vzal Jindřich dne 27. června 1542 v Olomouci zpátky a omluvil se za ně.¹⁵⁹ Roku 1544 byl kvůli nezaplacení slíbené sumy vězněn na brněnské radnici. Nepomohla ani několikrát přimluva krále Ferdinanda I. Ten žádal stavy, aby Jindřicha, vězněného po dlouhý čas, propustily. Situace se dle jeho návrhu měla vyřešit při příjezdu panovníka na Moravu.¹⁶⁰ Stavové takové vměšování do zemských záležitostí odmítli a nepřijali ani Ferdinandovy komisaře.¹⁶¹

Jindřich následně prohlásil, že se nechce se stavy před panovníkem soudit. Jediné, o co usiloval, bylo dokázat, že dlužná částka nevznikla pro jeho potřebu, ale kvůli naverbování vojska. Požádal také stavy o zproštění závazku k zemskému hejtmanovi.¹⁶² Jestli Jindřich dlužnou částku nakonec musel zaplatit, zda ji zaplatil a kdy byl propuštěn, se mi v *Památkách sněmovních* již nepodařilo dohledat.¹⁶³

Ani dlouhé tahanice se stavy Jindřicha neodstavily z podílu na zemských záležitostech. Již v lednu roku 1547 byl na sněmu jmenován do komise, jež měla zkontrolovat vojenské vybavení Valtic.¹⁶⁴

Roku 1550 se začalo připravovat další, nové zemské zřízení, k němuž byla zřízena sedmičlenná komise, již byl Jindřich členem.¹⁶⁵ Jeho vydání roku 1562 se již nedožil. Ve čtvrtek 13. prosince 1554 zemřel. Zvěsti o jeho smrti se proslýchaly již v březnu 1553, což napovídá tomu, že na sklonku života churavěl.¹⁶⁶ Jak již bylo řečeno, náhrobek Jindřicha Meziříčského a jeho ženy Anny Litvicové je dosud k vidění v kostele sv. Stanislava v Jemnici.

Jindřich Meziříčský vybuďoval svoji kariéru na pevných základech postavení svého rodu jak na panovnickém dvoře, tak ve stavovském systému Moravského markrabství. Původ sám o sobě nestačil a musel být podpořen majetkovou základnou, jež se však po rozdělení nedílu výrazně zmenšila. Na kariérách vybraných osob na začátku studie jsme viděli, že zemský úřad bylo možné získat a vykonávat i s omezenou majetkovou základnou. Takový postup ale často znamenal značné zadlužení a s tím spojený úpadek postavení dalších generací. Zdá se, že Jindřich takový přístup odmítal a choval se zodpovědně. Jsem proto toho názoru, že rozdělení dědictví mezi šest bratrů Jindřichovy kariérní možnosti výrazně zhoršilo. Jindřich byl schopný organizátor, diplomat a politik, pročež došlo k pověřování jeho osoby různými úkoly. Především Jindřichovy vojenské schopnosti byly důvodem, proč se stal polním hejtmanem. Vybudovat pozoruhodnou kariéru tedy Jindřichovi umožnil nejen původ a majetek, ale rovněž také osobní schopnosti. Obdobné kariérní vzestupy jsou v úzké skupině moravské šlechty poměrně běžné. Typickou se jeví angažovanost ve více směrech – na zemském sněmu, zemském soudu, při přípravě zemských zřízení nebo ve funkcích u zemského vojska. Pro většinu tehdejší elity moravské společnosti byla čest sloužit českým panovníkům, ale hlavním zájmem zůstávala služba zemi a s tím spojená účast na zemských soudech a sněmech. Dlouhé pobyty na panovnickém dvoře ve službách dynastie se týkaly až následující generace pánů. Jindřich Meziříčský z Lomnice v tomto ohledu patřil mezi

¹⁵⁹ Přepis Jindřichova prohlášení z Brněnské knihy přípovědí, č. 37, f. 85 otiskl KAMENÍČEK, F.: *Zemské sněmy II*, s. 101, pozn. č. 2.

¹⁶⁰ MZA, f. Sběrka rukopisů G10, inv. č. 767, f. dle razidla 249.

¹⁶¹ KAMENÍČEK, F.: *Zemské sněmy a sjezdy moravské. Jejich složení, obor působnosti a význam. Od nastoupení na trůn krále Ferdinanda I. až po vydání obnoveného zřízení zemského (1526–1628)*. Díl III. Brno 1905, s. 60.

¹⁶² Jeho vyjádření bylo roku 1546 vloženo do *Památek sněmovních. Moravský zemský sněm*, s. 473.

¹⁶³ MZA, f. Stavovské rukopisy A3, inv. č. 2 (Sněmovní památky II, 1547–1570), passim.

¹⁶⁴ Tamtéž, f. 6b. K vývoji hradu (zámku) ve Valticích viz PLÁČEK, M.: *Ilustrovaná encyklopedie*, s. 668–673.

¹⁶⁵ Tamtéž, f. 23a; JANIŠ, D. – JANIŠOVÁ, J.: *Moravská zemská zřízení a kodifikace*, s. 155.

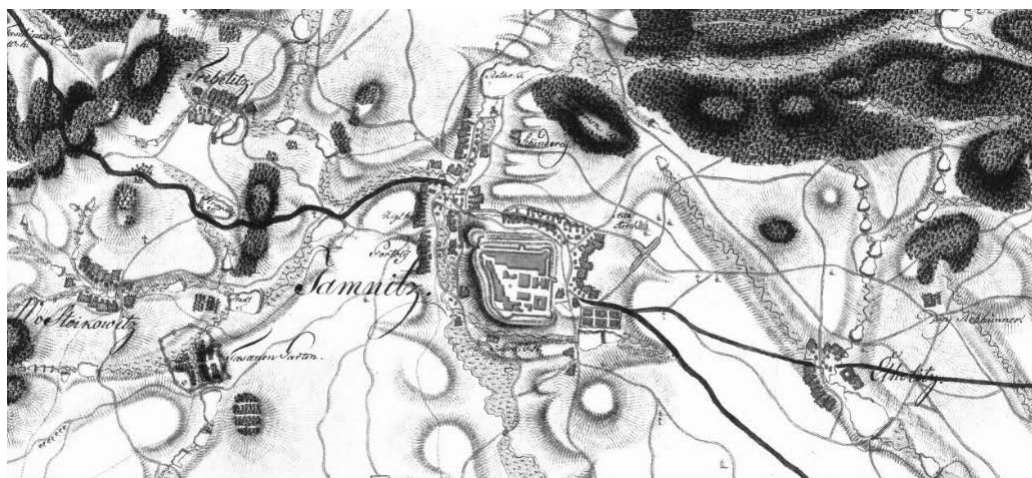
¹⁶⁶ SEDLÁČEK, A.: *Hrady, zámky a tvrze Království českého*. XII. díl. 3. vyd. Praha 1997, s. 103–104.

konzervativní pány a v zemských záležitostech se angažoval i v pokročilém věku, a to i přes spory, které vyvolalo jeho poslední působení v čele moravských stavovských vojsk.

Na případu alodizace Jemnice lze vidět, že Jindřich dokázal svého postavení ve správný čas dobře využít. Na základě některých analyzovaných situací je možné konstatovat, že Jindřich byl politicky a vojensky aktivní a iniciativní (vstup do boje o rožmberský majetek, verbování těžké jízdy). Dokázal na sebe v rozhodující moment vzít zodpovědnost i přes potíže, které musel předpokládat.

Jindřich se řadil do užší skupiny nejmocnějších mužů na Moravě. Nakonec míru úspěšnosti jeho kariéry lze získat srovnáním s jeho bratry, z nichž ve stavovských strukturách Moravského markrabství žádný nedosáhl podobného postavení. I přes neustálou aktivitu Jindřicha Meziříčského došlo ke značnému mocenskému oslabení jeho rodu. Jindřichův otec Jan Meziříčský z Lomnice stál v čele Moravského markrabství jakožto zemský hejtman a jeho postavení lze srovnat s důležitostí Zdeňka Lva z Rožmitálu v Čechách. Jindřich naproti tomu sice patřil mezi nejdůležitější muže Markrabství, ale jeho postavení takovým způsobem nevynikalo. Navíc nedržel žádný z nejvyšších zemských úřadů.

Mgr. Roman Paulo
katedra historie
Filozofická fakulta UP
Na Hradě 5
779 00 Olomouc
Česká republika
e-mail: roman.paulo01@upol.cz

Mapa 1. Město Jemnice s nejbližším okolím na prvním vojenském mapování z druhé poloviny 18. století. Zdroj: *Prezentace starých mapových děl z území Čech, Moravy a Slezska*. Dostupné z: www.oldmapsgeolab.cz (cit. 29. 1. 2020).

Obr. 1. Náhrobek Jindřicha Meziříčského z Lomnice a jeho manželky Anny Litvicové ze Starého Roudna. Foceno v srpnu 2019. Uloženo v archivu autora.

Obr. 2. Kostel sv. Stanislava na náměstí Svobody v Jemnici. Foceno v srpnu 2019. Uloženo v archivu autora.

Obr. 3. Kostel sv. Víta v Jemnici. Foceno v srpnu 2019. Uloženo v archivu autora.

Obr. 4. Kostel sv. Jakuba Většího v Jemnici Na Podolí. Foceno v srpnu 2019. Uloženo v archivu autora.

Obr. 5. Pozůstatky městského opevnění v Jemnici. Foceno v srpnu 2019. Uloženo v archivu autora.

Obr. 6. Pozůstatky městského opevnění v Jemnici. Foceno v srpnu 2019. Uloženo v archivu autora.

Obr. 7. Pozůstatky městského opevnění v Jemnici. Foceno v srpnu 2019. Uloženo v archivu autora.